

EL MOVIMENT ESTUDIANTIL
A BARCELONA (1939-1975)

Josep M. Colomer Calsina

La memòria d'una petita nació
no és més curta que la d'una gran,
sinó que treballa més a fons
el material existent.

Franz Kafka

Diari, 25 desembre 1911

LA UNIVERSITAT

Em dieu: "Quin record de la Universitat
t'ha travessat la pell i no se t'ha esborrat?,
t'ha indicat un camí que ja no hauràs de perdre
com els déus van marcar un dia aquell de Fedra?"
Verament, no va ser cap d'aquelles lliçons
--unes sense interes, d'altres ermes de fons.
(Fóra injust, tanmateix, si no us aclarís ara
que el Dret no m'ha fet mai, del tot, la gara-gara.)
I, malgrat tot això, m'estimava ben bé
la meva Facultat: una mica potser
per la por de deixar les amistats novelles,
i fer tardà l'adéu de les hores més belles.
Però res no em mancà més decisivament
--tall pregon d'estilet o subtil cop de vent--
com aquell goig fratern que sentíem un dia
pels claustres, i el meu món naixent de poesia.

Francesc Vallverdú

Juliol, 1962

I N D E XLA UNIVERSITAT "CATOLICA E IMPERIAL"

L'ocupació franquista de la Universitat	7
La liquidació de la Universitat Autònoma	8
Depuració de professors i estudiants	11
El professorat franquista	14
La Llei d'Ordenació Universitària	18

EL SINDICATO ESPAÑOL UNIVERSITARIO

Antecedents	25
El SEU, sindicat únic	26
El SEU, sindicat obligatori	33
Primera crisi del SEU	34
Tasca repressiva	36
Segona crisi	40

ANYS DE RESISTENCIA

El Front Universitari de Catalunya	45
El Front Nacional i altres grups	51
Accions de resistència	55
Es crea de nou la FNEC	58
Al Congrés Mundial d'Estudiants	62
L'activitat dels monarquics	65
Salvar-vos els mots	67
Renovació literària	72
La vaga de tramvies de 1951: s'acaba la postguerra	77

EL BUIT DELS ANYS CINQUANTA

Continuïtat de resistència	83
La "liberalització" de Ruiz-Jiménez	86
Descomposició del SEU	87

El despertar d'una nova generació	91
Febrer de 1956, a Madrid	96
Solidaritat Universitària	100

L'ASSEMBLEA LLIURE DE 1957

Per la llibertat d'Hongria	107
Un grup amb contactes	109
La segona vaga de tramvies	111
L'Assemblea del Paraninf	116
Repressió i solidaritat	119

LES BASES D'UN NOU MOVIMENT

Partits polítics i Comitè de Coordinació Universitària	127
Campanyes polítiques unitàries	137
Activitats reivindicatives i culturals	144
Cap a l'ocupació democràtica del SEU	148
Per la llengua catalana, contra l'Opus, per l'amnistia	154
Nova ordenació del SEU	159
La campanya democràtica de 1962	162

CONTRA EL SEU, PEL SINDICAT DEMOCRÀTIC D'ESTUDIANTS

Ruptura amb el SEU	173
Assemblea de districte i Junta de delegats	181
Catedràtics expedientats a Madrid	183
Bases de l'autoorganització estudiantil	185
Es trenca el diàleg	190
Creació de les APE	195
Valdecasas, rector	199
Boicot a les APE	200
Entre la repressió i les temptatives de negociació	203
La constitució del Sindicat Democràtic als Caputxins de Sarrià	210

Una àmplia solidaritat unitària	238
Contra Canals	245
3a Setmana de Renovació Universitària	247
Manifestació de capellans	250
Politització cap a l'esquerra	253
Expedients a estudiants i professors	255
Les APE contra el SDEUB	258
Contra la repressió	264
Coordinació de tots els estudiants espanyols	269
Pèrdua de matrícula a tots els estudiants de Barcelona	274
Homenatge a Picasso i a Jordi Rubió	281
La Junta de delegats, al TOP	285
Escissió del moviment	290
Liquidació del SDEUB	299
La Universitat, problema polític	306

CONTESTACIO ESTUDIANTIL I CRISI DE LA UNIVERSITAT

El ministre Villar Palasí	316
Els grups espontaneïstes	320
Expulsió de catedràtics	329
Junta de govern liberal	336
Assalt al rectorat	339
Estat d'excepció	342
Els grups marxistes revolucionaris	348
Contra la policia a les facultats	355
Enfrontaments entre els grups esquerristes	360
La Llei General d'Educació	365
Contra el Consell de guerra de Burgos	370
De nou contra la policia	374
Contra la selectivitat i els plans d'estudi imposats	381
Assemblea de districte i Comitès de curs	386
Tots contra la Llei d'Educació	391

Un ampli moviment de l'ensenyament	396
Mesures d'excepció a la Universitat	402
¿Comités o representants?	404
Clausura de la Universitat	407
El rector Carreras i el calendari "juliano"	411
La selectivitat, altre cop	418
Participació per decret	420
Vaga de PND i PNN	426
Un Claustre per la democràcia	433
Aprovat General Polític	444
<u>EPÍLEG</u>	447

Appendix —

449

LA UNIVERSITAT "CATOLICA E IMPERIAL"

L'ocupació franquista de la Universitat

"La Universida redimida del marxismo e incorporada a la España nacional" era el títol d'un reportatge d'El Nàticiero Universal publicat el 13 d'abril de 1939 amb la firma de Manuel de Cala. Deia entre altres coses:

"HUYE EL ULTIMO DIRIGENTE ROJO

"Pocos días antes al de la entrada victoriosa de nuestro glorioso Ejército Nacional en Barcelona, la Universidad había enmudecido; ya no se oían las voces estridentes de la propaganda marxista. Sus dirigentes habían huído, para no volver más. El último en hacerlo fué el que actuaba de rector, Bosch Gimpera, que el día 19 de enero llegó a Barcelona, procedente de Perpignan, donde de ordinario residía con su familia. Sólo estuvo, puede decirse, unas horas, puesto que el martes siguiente, a las doce del mediodía, después de recoger de su casa cuanto creyó conveniente llevarse, sin comparecer ya por la Universidad --a la que telefoneó repetidas veces--, se marchó a Gerona con el que actuaba de consejero de Cultura de la Generalidad, Pi y Suñer, a reunirse con el resto del gobierno catalán que aún quedaba en aquella capital fronteriza."

En el mateix article hi ha el següent relat:

"LIBERACION DE LA UNIVERSIDAD

"El 26 de enero, gloriosa efemérides de la liberación de Barcelona, cuando las tropas nacionales iniciaron su entrada en la población, los cuatro porteros que se hallaban en la Universidad, que ya estaban preparados, izaron la bandera bicolor en lo alto de la fachada principal del edificio universitario, y poco después, un oficial, al mando de una compañía, se hizo cargo de nuestro primer centro docen-

te, que desde aquel momento quedó incorporado a la España Nacional y redimido para siempre de todo sectarismo."

L' articulista resumia amb aquestes paraules les intencions dels ocupants respecte a la Universitat:

"La Universidad renace de nuevo a la vida. De su pasado sólo quedará el recuerdo, porque hay cosas que no pueden olvidarse nunca. Las huellas que dejó tras sí el marxismo quedarán borradas para siempre, y en estrecho abrazo fraternal, lleno de unción patriótica, nuestros profesores y estudiantes contribuirán a formar y robustecer a la nueva España, que salvó nuestro invicto Caudillo, y crear la verdadera espiritualidad universitaria por el engrandecimiento cultural de la nación."

Liquidació de la Universitat Autònoma

Per als feixistes, la Universitat Autònoma, "en manos de la horda rojo-separatista", estava "desespañolizada"¹ i era "un foco de infección que desparramaba por todas las provincias catalanas el virus del separatismo y el tóxico de las teorías más disparatadas", "el más formidable baluarte de los enemigos de Dios y de España"², i el Patronat era "un simple mandatario extranjero". Ja abans de la guerra, el periòdic del SEU falangista Haz havia qualificat la Universitat Autònoma de "cubil infame de la antipatria"³ i promogut una ferotge campanya en contra d'ella.

No s'havia de trigar gaire a veure com seria "borrada para siempre" l'obra de la Universitat Autònoma de Barcelona. El 28 de gener de 1939, just dos dies després de l'entrada de les tropes franquistes a Barcelona, el Ministerio de Educación Nacional publicava una Orden en la qual disposava:

"Art. 3. La Universidad de Barcelona cesará en el régimen esta-

blecido pro el Decreto de 1º de junio de 1933 y se regirá en lo sucesivo por las disposiciones que regulan los demás centros universitarios de España.

"Queda disuelto el Patronato que la regía, haciéndose cargo de todos sus bienes y documentación el Patronato universitario que se cree, con sujeción a las normas generales que rigen para dichos Patronatos, contenidas en el Decreto de 21 de junio de 1935.

"Una Comisión, compuesta por dos Catedráticos numerarios de Universidad, un abogado del Estado y un funcionario del Cuerpo Pericial de Contabilidad del Estado, designados por este Ministerio, los dos últimos a propuesta del de Hacienda, procederá a la liquidación de los bienes de dicho Patronato y a la investigación sobre la administración de los fondos a su cargo desde la fecha de su creación.

"Art. 4. Por este Ministerio se dictarán las disposiciones pertinentes para la adaptación de los planes y pruebas seguidos en la Universidad autónoma a los vigentes en las facultades de las demás Universidades.

"Asimismo, se darán normas para la convalidación de los exámenes realizados en todos los Centros docentes de Cataluña, a partir de julio de 1936.

(...)

"Art. 6. El Profesorado de la Universidad de Barcelona que perteneciese al Escalafón general de Catedráticos de Universidad quedará suspenso de empleo y vendrá obligado a solicitar su reingreso con arreglo a las normas que se señalen en Orden de esta misma fecha.

"Los demás Profesores de la Universidad nombrados por la Generalidad de Cataluña quedarán cesantes, sin perjuicio de que puedan ser utilizados sus servicios con carácter interino, una vez determinada su ideología y actuación, política y social, con relación al Movimiento."

El primer resultat d'aquesta disposició fou l'exclusió total de la llengua catalana de la Universitat, com a instrument de treball i com a matèria d'ensenyament. Els cartells "Hablad el idioma del imperio" duraren fins el 1952. Així mateix, foren suprimides totes les ensenyances relacionades amb la llengua, història i cultura de Catalunya. Entre altres:

Filologia Catalana, Llengua Catalana, Història de Catalunya, Història Medieval de Catalunya, Història Moderna de Catalunya, Geografia de Catalunya, Fisiografia Especial de Catalunya, Dret Civil Català, Dret Públic Català, Institucions socials i polítiques de Catalunya a l'Edat Mitjana, Història de les idees religioses a Catalunya, Literatura Catalana, Història de l'Art Medieval Català, L'Escultura Gòtica a Catalunya, Investigacions sobre l'escultura romànica anterior al segle XII, etc.

Des del mateix dia en que Barcelona era conquerida per les tropes del general Franco, quedava sotmesa aquesta ciutat a un règim especial d'ocupació, de l'aplicació del qual era nomenat responsable el general Eliseo Alvarez Arenas. Per ordre d'aquest, el dr. Soler y Batlle, que havia estat Rector de la Universitat el curs 1930-1931, ocupà de nou el càrrec, a títol provisional. Pocs dies després, el 20 de febrer, era nomenat Rector pel Generalíssim, el catedràtic de Química Emilio Jimeno Gil, a qui la premsa saludà com un "españolista de corazón".⁴ Com a vicerector fou nomenat Antonio de la Torre, i com a secretari general de la Universitat el que ho havia estat fins a la constitució de la Universitat Autònoma, Mariano Soria. El degà de la facultat de Medicina passava a ser Emilio Taure Gómez, "que la reintegra por completo (la facultat), espiritualmente, al seno de la España Nacional".⁵

Les primeres activitats acadèmiques tingueren lloc en els mesos de maig-juliol de 1939 en forma d'un cicle de conferències sobre "Aspectos y problemas de la nueva organización de España". La primera conferència del cicle la pronuncia el 30 de maig el rector Jimeno, i en acabar, el

general Alvarez Arenas, "Jefe de los Servicios de Ocupación de Barcelona", que presidia l'acte, feu aquest resum de l'"españolísima disertación del doctor Jimeno":

"Universidad española, síntesis y expresión de las virtudes de la raza, cultivadora de la espiritualidad, reflejo de las inquietudes nacionales y esencia de su tradición.

"Entre las ideas que más ha inculcado nuestro Generalísimo en la nueva España hay dos que quiero señalar especialmente, porque son el armazón sobre el que ha de descansar toda la organización de la vida futura de nuestra Nación: DISCIPLINA Y SOLIDARIDAD.

(...)

"Se han acabado para siempre las algaradas callejeras, los disturbios, las protestas airadas, los profesores y alumnos han de estar compenetrados, mirar los problemas con cariño y con el estímulo de una Patria Grande, y en este marco las aspiraciones y los deseos de unos y otros han de encontrar siempre solución plena".⁶

Depuració de professors i estudiants

Durant tot el curs 1939-40 no hi hagueren classes normals a la Universitat. D'una banda, es procedia a la purga del professorat existent, i d'altra banda es realitzaven cursets i examens de convalidació dels estudis fets abans de la guerra civil.

Un Decret de 8 de novembre de 1936 havia creat ja comissions depuradores provincials de tot el personal docent d'ensenyament primari, mitjà, universitari i d'escoles especials, vàlides per a tot l'Estat espanyol.

Les normes depuratives dictades el mes següent establiren les tres propostes que podien formular:

"1º Libre absolució para aquellos que puestos en entredicho hayan desvanecido los cargos de haber ^{cooperado} ~~cooperado~~ directa o indirectamente a la formación del ambiente revolucionario.

"2º Traslado para aquellos que, siendo profesional y moralmente intachables; hayan simpatizado con los titulados partidos nacionalistas vascos, catalán, navarro, gallego, etc., sin haber tenido participación directa ni indirecta con la subversión comunista-separatista, y

"3º Separación definitiva del servicio para todos los que hayan militado en los partidos del "Frente Popular" o Sociedades secretas, muy especialmente con posterioridad a la revolución de Octubre y de un modo general los que perteneciendo o no a esas agrupaciones hayan simpatizado con ellas u orientado sus enseñanzas o actuación profesional en el mismo sentido disolvente que las informa." ⁷

La circular anava signada per José Ma Pemán, "presidente de la Comisión de Cultura y Enseñanza".

Una Ordre posterior (18 de març de 1939) considerava criteris suficients per a sancionar:

"la pasividad evidente de quienes pudieron haber cooperado al triunfo del Movimiento, acciones u omisiones que impliquen un significado antipatriótico u contrario al Movimiento Nacional"⁸.

El subratllat que hem afegit vol ressaltar dos fets: l'extraordinària amplitud de la depuració ("sin haber tenido participación directa ni indirecta", etc.) i la discriminació especial de que foren objecte els ensenyants catalans, bascos i gallegos. Els nombrosos trasllats de professors catalans van venir acompanyats, lògicament, d'altres trasllats cap a Barcelona de professors d'altres "províncies", en molts casos com a simple pas per a acabar "instal.lant-se" a Madrid.

A la Universitat de Barcelona la purga de professorat arribà doncs a extrems probablement desconeguts en altres Universitats de l'Estat. Prop de 140 professors (vegi's llista a l'apèndix I), que suposava mes de la meitat del total d'ensenyants de la Universitat Autònoma, foren eliminats, sigui per expulsió, per empresonament o per exili. Entre ells

hi havia per exemple: Pere Bosch i Gimpera, Pompeu Fabra, Jaume Serra i Hünter, Joan Corominas, Carles Riba, Joaquim Trias i Pujol, Antoni Trias i Pujol, August Pi i Sunyer, Josep Xirau, Joaquim Xirau, Josep Trueta, etc.

Pel que fa als alumnes, tot aquest primer curs s'utilitzà en "re-examinar-se" de matèries ja aprovades a base d'uns improvisats cursets abreujats de convalidació, i en fer examens d'ingrés per als estudiants de nou accés a la Universitat.

Josep Laporte ha explicat la seva significativa experiència personal:

"Recordo haver estat cridat --el 39-- als sotans de la Universitat, de l'edifici central. Allí vaig ser interrogat junt amb altres companys per uns senyors que seien darrera una taula, sense que poguessis veure'ls les cares perquè t'enfocaven un llum que t'enlluernava. S'interessaven --això sí, sense mals modes ni procediments repressius-- pels teus antecedents, els de la família, la teva activitat durant la guerra... Al final, hi havia una qualificació, que podia ser adicte, indiferent i una tercera que no recordo que era la dolenta. Devia ser rojo separatista... En fi, el cas és que a mi m'interrogaren una estona, em qualificaren d'indiferent i aquí s'acabà la història de la meva depuració"?

Mentrestant, però, els "ex-combatientes", "ex-cautivos" i els familiars d'aquests, gaudien de grans facilitats. A part d'ingressar directament sense més tràmits, passaren per autèntics examens "patriòtics" fets a porta tancada i en els quals feien valer com a màxim argument els seus mèrits polítics i de guerra. En el mateix curs 1938-1939, tot i que no va existir com a tal, molts ja s'aprofitaren de la situació, i així, per exemple, en els anuaris oficial de la facultat de Filosofia i Lletres consta que en aquest curs hi havia 55 alumnes ("11 varones y 44 hembras"). El professor Valdeavellano solia explicar el cas d'un tal Pinilla que a l'hora de l'examen oral va posar la pistola damunt la taula. Sense més comentaris, Valdeavellano escrigué: "Aprobado por orden

gubernativa".

Com deia un destacat falangista de l'època: "A la vista de mutilados y héroes, los catedráticos no podían ser rigurosos con los alumnos. Y no lo fueron".¹⁰

La depuració va afectar també a símbols i ornaments decoratius. Els tres escuts de Catalunya que hi havia a l'edifici de la Universitat --a les façanes principal i posterior, i davant del vestíbul de l'escala d'honor-- varen ser arrancats i substituïts per escuts de la Universitat. També desaparegueren els retrats de Milà i Fontanals, Antoni Capmany, Pròsper Bofarull, Bonaventura Carles Aribau, Martí d'Aixelà, Manuel de Cabanyes, i els rectors Jaume Serra i Hünter i Pere Bosch i Gimpera. Sengles Ordres ministerials obligaven a penjar els retrats de Franco i José Antonio a totes les aules, i consagraven la "Solemne Entronización del Crucifijo en todas las aulas de escuelas, institutos y Universidades". Sense "este triunfo de la Cruz --deia la disposició ministerial-- no puede hacerse perdurable la victoria de nuestras armas".¹¹

El professorat franquista

Cap a finals del curs 1939-40, el ministre d'Educación Nacional José Ibáñez Martín realitza un viatge a Barcelona per tal de supervisar la tasca de reorganització de la Universitat i donar-la per acabada, de manera que en el curs 1940-41 ja es poguessin realitzar activitats acadèmiques "normals".

"Singularmente feliz en este caso la iniciativa del ministro -- deia La Vanguardia (que ara havia afegit al títol l'adjectiu Espano-la)-- porque es notorio que en las provincias catalanas la revolución separatista y soviética operó con mayor eficacia que en otras partes sobre la masa escolar y sobre el ambiente universitario, por lo mismo que aquí, como en ninguna otra parte, la tónica de su cultura y el nivel medio de su intelectualidad ofrecieron propicia cosecha a quien

cultivase con tenacidad el huerto".¹²

Fou nomenat rector Francisco Gómez del Campillo, catedràtic de Dret Canònic, vice-rector Maximino San Miguel de la Cámara, i degans el ja citat Enrique Soler y Batlle (Farmacia), Miguel Lasso de la Vega (Lletres), el capellà Benito Fernández Riofrio (Ciències) i Rafael Ramos Fernández (Medicina). Secretari general fou Francisco Bonet Ramón i administrador Isidro Sánchez-Albornoz.

El mes d'octubre de 1940 es reprengueren, doncs, les classes, i al mateix temps començaren les primeres oposicions a càtedra de la Universitat espanyola.

Referint-se als catedràtics, el ministre Ibáñez Martín deia que es tractava d'"abrir de par en par las puertas a una nueva generación no contaminada de pasados errores". Més de la meitat de les càtedres existents foren ocupades entre els anys 1940-44,¹³ amb tribunals formats amb una total arbitrarietat pel ministeri, i amb candidats que, naturalment, havien de presentar el corresponent certificat de depuració si havien estat professors abans de la guerra, o d'adhesió al Movimiento Nacional si eren nous.

Mentre els estudiants quedaven en mans de la Falange a través del SEU, Antonio Fontán assenyala que gran nombre dels nous catedràtics estaven vinculats a la Acción Católica Nacional de Propagandistas (a la qual pertanyia el mateix ministre Ibáñez Martín), a Acción Española, l'Acción Católica i l'Opus Dei. No gaires anys abans, el cardenal Herrera Oria ja havia formulat la consigna: "Désenos la Universidad y lo demás se nos dará por añadidura".

Però no sembla que aquestes tendències catòliques tinguessin gaire força entre el nou personal docent de Barcelona que practicà en els anys quaranta les famoses "oposiciones patrióticas". L'Opus Dei, per exemple, basava la seva presència en la delegació a Barcelona del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, amb un grup encapçalat

per Raimundo Pániker i Ramón Roquer, i més tard per Jaime Bofill, que aconseguí aglutinar un petit grup d'estudiants, entre els quals Alfonso Balcells Gorina, Laureano López-Rodó i Jiménez Vargas. Però en general, el professorat de l'època a Barcelona estava format per simples franquistes, arribistes amb ganes de pujar, i alguns falangistes. Probablement l'explicació cal trobar-la en l'atracció que exercia Madrid de cara a fer carrera. Com diu el mateix Fontán, "es la época que se llenan las filas semivacías de los claustros madrileños con la flor y nata de las Universidades de provincias".

Alguns noms d'altres i baixes de la Universitat de Barcelona en el curs 1940-1941 ens proporcionen algunes dades, s' bé que parcials, sobre aquest tema:

Al llarg del curs són nomenats catedràtics de Barcelona i traslladats a Madrid Santiago Montero Díaz (Història Universal i Antiga) i Juan Francisco Yela Utrilla (Filosofia), i el mateix rector Emilio Jimeno Gil, que és substituït en el càrrec per Francisco Gómez del Campillo, catedràtic de Dret Canònic. Guanyen càtedra en "brillantes oposiciones" Francisco García Valdecasas (que faria després una tristament famosa carrera d'autoritat acadèmica, com podrem comprovar), José Ibarz Aznárez (Electroquímica), Isidro Póli Boixareu (Física) i Guasp (Dret Processal). Són nomenats sense més tràmits, Sebastián Cirac Estopañán (de Grec, degà de Lletres entre 1942-1944) i Francisco Bonet Ramón (Dret Civil, que passava a ser immediatament secretari general de la Universitat), José Ma Pi Suñer i Octavio Pérez-Vitoria, tots dos professors auxiliars de la facultat de Dret fins aleshores. Per a cobrir el deganat de Medicina era traslladat a Barcelona Rafael Ramos Fernández.

Altres professors nomenats, ja en el curs 1943-1944, foren: Antonio Romeu de Armas (Història d'Espanya), Castillo Yurrita (Història Universal Antiga i Mitjana), Castro y Calvo (Llengua i Literatura Espanyola, degà de la facultat de Lletres des de 1944 fins a 1954), Martín Almagro

(Prehistòria i Història Antiga Universal i d'Espanya). La llista és solament una mostra, confeccionada amb les dades més accessibles, dels resultats de l'ocupació de càtedres a la més immediata postguerra.

Sobre el tarannà del nou professorat i, en general, sobre les relacions professor-alumne que s'establiren a la Universitat espanyola en els anys quaranta, ens en donen una idea els records d'una altra estudiant d'aquell temps, la Maria Aurèlia Capmany.

"A la Universitat hi havia una gent nova --diu--, el denominador comú de la qual era un altiu malhumor. Descobríes, així que entràvem a l'aula, que nosaltres havíem canviat. Havíem deixat de ser deixebles, hereus legítims del patrimoni comú de la cultura, alegrement invitats a participar-ne, i havíem passat a ser alumnes, enemics jurats d'un personatge poderós. Nosaltres, obedients i astuts, aprendríem a sortejar les trampes que l'home poderós ens posaria i, amb bona conducta intel·lectual, obtindríem un títol universitari. El personatge entronitzat dalt la tarima ens ignorava; alguns, però, ens dedicaven burles i insults."

I afegeix amb ironia:

"No tots els professors es deixaven vencer per l'estil magister dixit. No tots redimien els impulsos bel·lics inutilitzats per la pau, amb exercicis mensuals, trimestrals, anuals, i tornem-hi. No tots dedicaven una part de l'hora didàctica a dir-nos que érem uns inútils, uns insensats, uns maleducats, un ramat de bens amb llana arnada. No tots evitaven la promiscuïtat a l'aula. Només un professor de llatí disposava els homes a un cantó i les dones a l'altre, com els funerals. Vaig rebre, i segurament no vaig ser l'única, un tempestuós sermó explicant-me que ell no estava disposat a que li convertissin el recinte sagrat de la ciència en un envelat." ¹⁴

Però no tots els estudiants que entraven a la Universitat l'any 40 se la miraven, sens dubte, amb l'òptica de l'escriptora catalana. Una

gran majoria eren, al fi i al cap, fills dels vencedors de la guerra civil, majoria burgesa silenciosa, adherida al franquisme per elementals raons econòmiques de supervivència com a classe, educats molts d'ells en col·legis de capellans i que sols esperaven del seu pas per la Universitat un títol que els permetés continuar el negoci familiar o simplement fer diners. La minoria decididament polititzada en un sentit feixista era molt més reduïda que, per exemple, a la Universitat de Madrid, i encara en part d'"importació". El SEU i la Falange havien estat numericament insignificants a la Universitat de Barcelona abans de la guerra i, encara ^{que} ~~per~~ la situació enpenyia en direcció contrària, i hi entressin tots els beneficiats per beques i matrícules gratuïtes concedides a "los que han padecido por ser fieles a sus ideas religiosas y al espíritu de la España Nacional", els feixistes convençuts mai acabaren d'aconseguir una base massa important. Molt més escassos eren encara els estudiants d'extracció popular que podien accedir a l'ensenyament superior, perquè, d'una banda s'havien d'haver pogut beneficiar de l'obra educativa de la Generalitat (escoles gratuïtes, etc.), i d'altra banda topaven amb el quasi sempre decisiu obstacle de ser "fills dels vençuts". A més, els anys eren de misèria, fam sense bromes, restriccions i cartilles de racionament. La discriminació classista de la Universitat dels anys quaranta era, en últim terme, l'expressió de les funcions bàsicament polític-ideològiques atribuïdes a un aparell educatiu al qual la situació econòmica del país no exigia, ni de lluny, una producció gaire àmplia de titulats superiors.

Abans, però, d'endinsar-nos en la política universitària del franquisme, que no va ser globalment formulada fins el 1943, repassem encara alguns dels aspectes que caracteritzaren aquest primer curs 1940-41 a Barcelona.

Fou obligatoria la utilització pública dels uniformes falangistes en els actes universitaris, i a cada començament de curs (fins el 1945-46) els estudiants participaven en un acte solemne en el qual juraven

complir fidelment llurs obligacions universitàries. Al principi de cada classe, tots els estudiants, dempeus, havien de saludar braç enlaire al professor que entrava. Solament quan aquest havia contestat el salut, podien seure els disciplinats --i gimnàstics, de tant repetir-ho diversos cops al dia-- alumnes. A totes les aules hi havia, a l'esquerra de la tarima del catedràtic, la "Silla del Estudiante Caído", amb una bandera espanyola pintada a l'espatller. I més d'un estudiant no-caído va ser furiosament agredit per intentar seure-hi.

Durant aquest mateix curs, diu la crònica de la Universitat:

"Velando la Universidad de Barcelona, conforme a los postulados del Nuevo Estado, por la restauración de los altos valores ideales y religiosos, coincidente con la Cuaresma, organizó en su propio recinto la Santa Misión (...) predicando el Reverendo Padre jesuíta D. Antonio Castro, quien, entre otros temas, desarrolló los siguientes: "Pruebas cosmológica y biológica de la existencia de Dios", "Espiritualidad e inmortalidad del alma humana", "Juicio médico de la continencia", y "Doctrina moral sobre la esterilización eugénica, terapéutica y penal".

La setmana dedicada a la Santa Misión acabà amb la presència de:

"gran número de alumnos de ambos sexos, con sus Profesores a la cabeza (...) haciendo pública profesión de fe en el severo y solemne Vía Crucis que recorrió las calles circundantes, desagraviando a Cristo Crucificado, en los mismos lugares de que había sido expulsado y escarnecido por la coalición rojoseparatista. Una Misa de Comunión general en la que administró la Sagrada Forma el Reverendo Prelado de la Diócesis (...) puso digno florón a los actos piadosos"¹⁵.

La Llei d'Ordenació Universitaria

Com ja hem dit, tots els aspectes polític-ideològics que es manifesten clarament en els fets que hem relatat fins aquí, corresponents als

dos primers cursos universitaris de la postguerra a Barcelona, van plasmar-se en la Ley de Ordenación Universitaria de 29 de juliol de 1943, llei que va estar vigent fins el 1970.

La legislació educativa anterior --deixant de banda la important Ley de Enseñanza Media i la fundació del Consejo Superior de Investigaciones Científicas-- es limità gairebé a les mesures esmentades referides al professorat, a l'obligatorietat de l'ensenyament de la religió, i a dos decrets dictats per Pedro Sáinz Rodríguez el 5 de febrer de 1938 declarant festius el 9 de febrer, Día del Estudiante Caído, i el 7 de març, Santo Tomás de Aquino.

El primer d'aquests decrets era per tal de perpetuar "este ejemplo (el de l'estudiant falangista Matías Montero) entre las jóvenes generaciones que en el estudio asiduo y apasionado, o en la lucha viril y sangrienta labran los sillares de una España Imperial". El segon per tal de "perpetuar en la mente de las generaciones estudiosas el recuerdo de aquel portento de Sabiduría y modelo de Santidad Medieval donde lejanamente arraigan nuestros fundamentos ideales, que mereció el altísimo apelativo de Ángel de las Escuelas, y la gloria eterna de la creación de un sistema, denominado después Perenne Filosofía".

Tota aquesta retòrica va ser cabalment continuada a la Ley de Ordenación Universitaria. Ja en el seu Preàmbul es fa una gran lloança de la "Universidad imperial" que, segons es deia:

"es sede de los mejores maestros de Europa, produce una ciencia que se enseorea del mundo (...)

"salen nuestras ideas a la par que nuestras naves a conquistar el mundo, la voz de nuestros universitarios se escucha en todas las aulas de Europa, que llegan a ser feudo de nuestro pensamiento científico..."

Però, afegeix més endavant,

"Aquella gran Universidad imperial perdió sus lumbres y esplen-

dores en la gran crisis del siglo XVIII, donde se acusaron ya las influencias extrañas; hizo su aparición el escepticismo y se derrumbó con estrépito el edificio de nuestra unidad espiritual, entre los ensayos, la impiedad, la habladuría y la ostentación."

En el siglo XIX:

"Vivíamos momentos de crisis y de ruina en que si la educación intelectual estaba desquiciada, había sucumbido también en manos de la libertad de Cátedra la educación moral y religiosa, y hasta el amor a la Patria se sentía con ominoso pudor, ahogado por la corriente extranjerizante, laica, fría, krausista y masónica de la institución libre, que se esforzaba por dominar el ámbito universitario."

La Dictadura del "ínclito" General Primo de Rivera va intentar retornar a la Universitat su "prístina función educadora", però

"La caída de la Monarquía precipitó aún más la catástrofe de nuestros centros de cultura, y la República lanzó a la Universidad por la pendiente del aniquilamiento y la desespañolización, hasta el punto de que brotaron de su propia entraña las más monstruosas negaciones nacionales."

Després d'aquest repàs històric, la L.O.U. assenyalava els objectius de la Universitat franquista:

"La Universidad, inspirándose en el sentido católico, consustancial a la tradición universitaria española, acomodará sus enseñanzas a las del dogma y de la moral católica y a las normas del Derecho canónico vigente. (Art.3).

"La Universidad española, en armonía con los ideales del Estado nacional-sindicalista, ajustará sus enseñanzas y sus tareas educativas a los puntos programáticos del Movimiento. (Art. 4)."

Diversos instruments, en la millor tradició del centralisme napoleònic, hi eren previstos. Ja en un discurs anterior, Ibáñez Martín advertia:

"Queremos organizar la enseñanza como una milicia, cuyas grandes agrupaciones estén enroladas bajo una disciplina y un mando general: el del Rector. Los rectores son dirigidos por las autoridades superiores del Ministerio. El gobierno rectoral es monárquico, con plenitud de responsabilidad y autonomía. Los órganos colaboradores asesoran a la suprema autoridad universitaria muchas veces preceptivamente, pero no a la manera democrática, sino con el criterio de colaboración y consulta a través del cual maduran las decisiones."

D'acord amb aquest criteri, la llei establí:

"El Rector de cada una de las Universidades será nombrado y cesará por decreto del Ministerio de Educación Nacional.

El nombramiento deberá recaer en un catedrático numerario de Universidad y militante de FET y de las JONS. (Art. 40)."

Altres instruments eren l'enquadrament obligatori de tots els estudiants en el SEU, i en la Milícia Universitaria, que per la seva importància tractarem detingudament en el proper capítol, i l'intent fallit d'estructurar un "Servicio Español del Profesorado de Enseñanza Superior de FET y de las JONS", paral·lel al SEU. Sobre aquest darrer aspecte, deia la llei:

"La Falange Española y de las JONS tiene, como organismo universitario, las siguientes funciones: (...)

b) divulgar el espíritu político del Movimiento entre los profesores de la Universidad, comunicando sus consignas a cada uno de ellos, a través de sus jerarquías específicas, tras haber informado al Rector."

El contingut ideològic de tots els plans d'estudi, enseyances i llibres de text, exigiria per sí sol un extens treball que aquí no podem fer. Citem només la introducció de les assignatures de Religió, Formación del Espíritu Nacional, i el "cultivo obligatorio de la gimnasia y los deportes", convertits a través d'anys de rutina i poca serietat en

"tres Maries" d'escassos efectes.

Diguem també que les funcions de repressió i obscurantisme cultural de l'aparell educatiu varen ser reforçades amb una disposició que traspassava al Ministeri d'Educació els Servicios de Información y de Prensa del Estado, entre els quals s'incloïa la censura i en general el control de la vida intel·lectual del país. Aquests "serveis" varen ser personalment dirigits per Arias Salgado, abans que ell mateix se'n féssin càrrec del tot en accedir a ministre d'Informació.

L'Estat reconeixia en la llei la possibilitat que l'Església i les institucions religioses en general creessin Universitats i centres d'ensenyament superior (cosa que féu especialment l'Opus Dei anys més tard), però, com deia el mateix ministre, d'acord amb la jerarquia eclesiàstica de l'època:

"Lo verdaderamente importante, desde el punto de vista político, es cristalizar la enseñanza del Estado, arrancar de la docencia y de la creación científica la neutralidad ideológica y desterrar el laicismo, para formar una nueva juventud, poseída de aquel principio agustiniano de que mucha ciencia no acerca al Ser Supremo (Muy bien, muy bien)." ¹⁶

En aquest esperit, el mateix dia que era promulgada la L.O.U. el diari Solidaridad Nacional ¹⁷ podia titular:

"La Capilla de la Universidad de Barcelona
HA SIDO INSTALADA POR LA FALANGE
en nuestro primer centro docente que carecía de ella.

L'article aclaria que:

"Al concederle el Estado (a la Universitat de Barcelona), por primera vez por cierto desde su construcción, una subvención para efectuar obras, lo primero a lo que se procedió, además de atender a las reparaciones y restauraciones imprescindibles, fue a la instalación de la Capilla."

La crònica oficial de la Universitat donava ben bé el to de la inauguració:

"Capilla que se erigirá bajo la advocación de la Purísima, cuyo dogma, siglos antes de que lo fuese, era defendido por los grandes teólogos españoles en las Universidades. Tradición religiosa que hoy renace con nuevos bríos hasta constituir el lema de nuestra juventud: Por el Imperio, hacia Dios!"¹⁸

Aquest lema sintetitza esplèndidament la ideologia que inspirà durant més d'una dècada la política universitària i educativa del país. Valgui per a concloure aquest capítol introductori sobre la situació de la Universitat de Barcelona en l'inici de "l'era de Franco".

EL SINDICATO ESPAÑOL UNIVERSITARIO

Antecedents

El que havia de convertir-se en el sindicat d'afiliació obligatòria per a tots els universitaris espanyols, havia tingut una migrada representació a la Universitat de Barcelona abans de la guerra civil.

El Sindicato Español Universitario (SEU) havia estat fundat a Madrid el 21 de novembre de 1933, pocs dies després de la fundació de Falange Española, tot i que els seus estatuts no foren legalment aprovats fins el març de 1934. Els estudiants eren la base majoritària del partit de José Antonio Primo de Rivera, i el primer jefe nacional del SEU, Manuel Valdés Larrañaga, reconeixeria anys més tard que:

"En el zènit de la lucha (antirrepublicana), la Falange vivía casi exclusivamente a base de la estructura de sus cuadros universitarios." ¹

La primera finalitat que el SEU s'assenyalava en els seus estatuts era ja una clara expressió del seu caràcter totalitari. Deia exactament que pretenia:

"Fomentar el espíritu nacional entre los estudiantes tendiendo a la sindicación nacional única y obligatoria."

I, en realitat, l'activitat dels seuïstes d'abans del 36 consistí quasi exclusivament en combatre les organitzacions estudiantils republicanes, sobretot la Federación Universitaria Escolar (FUE) a Madrid i la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya (FNEC) a Barcelona.

Entre els primers capitostos seuïstes de Barcelona, cal citar José Ma Guitart, Joaquín Beneyto, Guillermo Lambruschini, Celestino i Julio Chinchilla, Joaquín Encuentra, Jorge Carreras, etc. David Jato diu, però, que "el SEU de Barcelona estuvo siempre bajo el mando de Luis Santamarina", el cap de Falange a la ciutat.

Els primers incidents seriosos promoguts pels falangistes del SEU tingueren lloc poc després del 6 d'octubre de 1934 amb l'assalt al local de la FNEC (Diputació entre Rambla de Catalunya i Balmes) que, a diferència de la majoria dels locals sindicals i polítics, les autoritats no havien clausurat. Més tard, amb motiu de les eleccions de febrer de 1936 que havien de donar la victòria al Front Popular, el SEU fomentà intents de vagues a diferents Universitats de l'Estat espanyol contra la reposició de la Universitat Autònoma i el seu Patronat, aldarulls al bar de la Universitat de Barcelona, robament dels diners de les cotitzacions de la FNEC, agressions, fins i tot a trets, contra estudiants catalanistes, etc. El 18 de juliol, Jorge Carreras encapçalà l'ajut dels seuïstes a la sublevació militar i participà en els combats davant de Capitània. Durant la guerra --segons Jato-- "la gente del SEU en la zona roja comenzó a organizarse eficazmente, e incluso dirigió el resto de la llamada 'quinta columna'".

El SEU, sindicat únic

Mentrestant, la Junta de Burgos havia començat ja a dictar disposicions que preparaven el paper del SEU com a sindicat únic de tots els estudiants espanyols.

El primer decret d'aquest tipus (octubre de 1937) era una conseqüència del Decreto de Unificación de FET y de las JONS, i establia la integració de la Confederación de Estudiantes Católicos (CEC) --que era l'organització estudiantil més antiga de les existents i majoritària en algunes Universitats espanyoles-- i de l'Agrupación Escolar Tradicionalista (AET) --fundada en 1930 per a combatre la lluita de la FUE contra la Dictadura-- en el SEU. Es tractava, però, d'una integració bastant forçada, ja que l'acord dels caps seuïstes només es concluí amb alguns dels dirigents de les altres organitzacions: Pradera pels catòlics, Olazábal pels tradicionalistes, mentre la base d'afiliats en restava aliena, i en la seva major part no se sentiria vinculada per l'acord.

El 21 de novembre de 1937 el BOE publicava els estatuts del SEU, so- lament lleugerament reformats en l'abans taxativa afirmació de no adme- tre Universitats privades. El sindicat falangista passava doncs a ser l'única organització estudiantil legal a l'Espanya de Franco.

El SEU fou, en els primers anys de la postguerra, un dels instruments privilegiats que utilitzaren els falangistes per a intentar dur endavant les seves doctrines nacional-sindicalistes. Hagueren d'enfrontar-se, però, amb greus obstacles, ja que als interessos de l'oligarquia financera i industrial i dels sectors polítics franquistes més reaccionaris, temo- rens dels experiments radicalitzats d'alguns grups de Falange, s'hi afe- gí l'evolució de la segona guerra mundial, favorable als aliats i con- trària per tant a tot el que pogués impedir la suavització de les rela- cions internacionals del règim franquista. A més, el SEU topà sempre amb el ministeri d'Educació i les autoritats acadèmiques, car des dels mi- nistres (Sáinz Rodríguez, Ibáñez Martín, Ruiz Jiménez) fins a la majoria del professorat eren membres de les diverses tendències del catolicisme conservador i per tant competidors dels falangistes. En el repartiment del poder governamental entre les diferents forces polítiques franquis- tes, l'ensenyament i sobretot l'ensenyament superior, restava allunyat de les ambicions falangistes, i això, a la llarga, fou fatal per al SEU.

L'estiu de 1939, Franco nomenà José Mª Guitarte jefe nacional del SEU, i Enrique Sotomayor secretari general. Aquest darrer havia formulat un ambiciós projecte, inspirat en les joventuts feixistes i hitlerianes, que pretenia la formació d'un Frente de Juventudes que estigués ~~amb~~

"en contacto directo con las juventudes obreras, y a través de los demás Sindicatos de la Falange, en labor conjunta con ellos."²

Paral.lelament, Gerardo Salvador Merino intentava, des de la Central Nacional-Sindicalista (CNS), el sindicat vertical, una experiència si- milar de mobilització de masses sota els postulats falangistes. Però el mateix Sotomayor havia de reconèixer:

"Yo sé que a espíritus excesivamente cautos esto de una fuerte vanguardia de juventudes les ha de parecer peligroso y desorbitado." 3

I, efectivament, tres mesos després del seu nomenament, pel novembre, Sotomayor dimitia del seu càrrec, convençut de no poder aconseguir cap dels seus propòsits.

Pel que fa a Barcelona, el SEU --que s'instal·là de seguida al local de l'antic cafè Euzkadi (avui Navarra) al passeig de Gràcia-- estava format per una extranya barreja de falangistes barcelonins d'abans de la guerra, xicots d'origen rural castellà, i fills de burgesos catalans que, sense tradició familiar falangista, havien vist en Franco al seu "salvador".

Ja en els mesos de febrer-març de 1939, abans d'acabar-se la guerra, es produïren els primers enfrontaments violents entre falangistes i carlins --ajudats aquests per alguns estudiants catòlics-- en plena Rambla. Foren sens dubte els primers "incidents universitaris" de la postguerra, i un signe de l'allunyament d'una gran part de la base carlina de les estructures oficials de la Falange que es produí tant en el sector estudiantil com arreu. Anys més tard, l'AET reapareixeria amb una actitud de clara oposició antifranquista.

Entre les primeres activitats del SEU de Barcelona hi hagueren diverses mobilitzacions forçoses d'estudiants en actes polítics d'àmbit general, entre elles la rebuda ciutadana al comte Ciano, ministre d'Afers Exteriors de Mussolini, el juliol de 1939.

El primer jefe del SEU del districte universitari de Barcelona fou Jorge Carreras, i el primer delegado-jefe González Torres. A títol il·lustratiu, reproduïrem el resum periodístic d'una conferència donada pel primer durant el curs 1939-40, organitzada per la delegació de FET y de las JONS i la Jefatura de Prensa y Propaganda, amb el títol "Análisis del problema regionalista". En ella atacà violentament

"los que se aprovecharon de un movimiento pseudo-romántico para sus

fines particulars en col·laboració amb la banca jueva.

"Dio fin a su disertación con el deseo de que la amarga experiencia de estos últimos años haya liquidado (sic) un problema que no existió (sic) y que no tiene razón de persistir."

El gener de 1940 es reuní el Consejo Nacional del SEU, per primera vegada després de la guerra, a El Escorial. En les resolucions aprovades s'hi deia:

"El SEU proclama como dogma fundamental de la juventud el dominio del estrecho, la hermandad con Portugal y la íntima unión espiritual, cultural, económica y de poder con Hispanoamérica y Filipinas. España afirma su personalidad irreductible a toda influencia exterior. El decrepito mundo europeo termina en los Pirineos."

Malgrat tot, ja en aquesta reunió aparegueren clars símptomes de les tensions existents entre els falangistes d'abans de la guerra, més aferrissats a les doctrines nacional-sindicalistes, i els que Dionisio Ridruejo qualificava de "recién llegados, oportunistas, antiguos conservadores, clericales, monárquicos y tecnócratas pseudo-fascistas, partidarios de un corporativismo conservador".⁵

El discurs inaugural de Guitarte definí clarament les posicions:

"Alerta contra los que propalan especies de anacrónicas dictaduras militares. Alerta contra los que intentan hacer ambiente al sistema bicéfalo (es refereix a la monarquia), tan culpable de la espantosa decadencia y ruina de nuestra Nación. Alerta contra los que quisieran que se malograra nuestra revolución pendiente".

Hi hagué cridòries i rialles davant les intervencions d'alguns catedràtics presents a la reunió, i aviat la discussió se centrà en la conveniència o no de la sindicació obligatòria. Tot i que, com hem vist, aquest era un dels objectius del SEU des de la seva fundació, eren precisament els sectors nacional-sindicalistes els que ara en desconfiaven, temerosos que l'afiliació de tots els estudiants inflés els aspectes burocràtics i assistencials del SEU i difuminés l'activitat de la "Falange aristocrática del espíritu". La moció presentada sobre aquest tema reafirmava l'objectiu d'obligatorietat, però "dejando al libre juicio del

Jefe Nacional del SEU la oportunitat de su planteamiento e imposición". Hi hagué un significatiu incident quan el Jefe del Distrito Universitario de Madrid s'aixecà per dir que això significava deixar el SEU en mans de l'Estat. I a la resposta: "Siendo el Estado Nacional-sindicalista y por tanto nuestro, no veo ningún inconveniente ni peligro", replicà: "Este Estado no es nacional-sindicalista ni nuestro".⁶

La presència d'himnes, banderes, uniformes i salutacions falangistes a la Universitat vingué reforçada per la creació, el juliol de 1940, de les Milicias Universitarias, enquadrades dins de les Milicias de FET y de las JONS. Se'ls atribuïren fins i tot funcions directament represives, expressades en el pla legal en un decret de 4 d'octubre de 1942 que deia, entre altres coses:

"La misión de auxiliar a las autoridades académicas en el mantenimiento de un estado de orden y disciplina dentro de los recintos universitarios, esencial a las tareas científicas y educativas, debe ser encomendado a las Milicias Universitarias (...) en cuanto constituye un elemento integrante de las Milicias del Partido".

I més endavant:

"Art. 2º. Los que en el interior de la Universidad alteraren la normalidad escolar serán puestos por la Milicia Universitaria a disposición de su jefe de día, quien, acordado su arresto, lo pondrá inmediatamente en conocimiento de la autoridad académica y del Jefe Provincial del Movimiento, a los efectos que procedan".

Però, de fet, amb la desaparició, més tard, de les Milicias de Falange el que va prevaler va ser l'esperit de servei militar per a privilegiats que tenien les Milicias Universitarias. Com deia el mateix David Jato:

"Se terminaba así la insoportable igualación cuartelera con los analfabetos."⁷

Una altra fita important fou la creació del Frente de Juventudes el desembre de 1940. Era concebut amb uns plantejaments bastant allunyats

dels que havia anunciat Sotomayor un any i mig abans, però encara amb objectius ambiciosos d'enquadrament que intentaren ser portats a terme, tant desglat com per força. La llei fundacional assenyalava la voluntat

"que todos los jóvenes de España sean iniciados en las consignas políticas del Movimiento (...)

"Todos los alumnos de los Centros de Primera y Segunda Enseñanza oficial y privada forman parte del Frente de Juventudes."

Però les posicions falangistes en l'aparell de l'Estat feren una primera reculada amb la destitució de Serrano Súñer del seu càrrec de ministre de Governació el maig de 1941, fet que provocà la consegüent dimissió en senyal de protesta de deu jefes provincials de Falange, i les destitucions i supressió d'atribucions de FET que les seguiren. Coincidint amb aquests fets, el nou jefe del SEU de Catalunya i Balears, Andrés Rodríguez Villas, tingué ocasió d'exposar cínicament la instrumentalització de que eren objecte molts militants falangistes en una conferència pronunciada a la Universitat. Començà advertint:

"Desconozco la existencia de un régimen en que los jóvenes hayan dirigido la vida de la nación a no ser en períodos abortivos breves."

Més endavant, comparà la situació política del país amb el moment en el que els fills, després d'haver-se il.lusionat durant una sèrie d'anys, descobreixen que "Los Reyes Magos son los padres". Això --diu el conferenciant-- és normal, i

"años más tarde, cuando el niño haya dejado de serlo, (el pare) explicará a éste el verdadero alcance de su ingenioso cuento de antaño. El engañado cuando niño, obrará de igual forma con sus hijos".⁸

Era un primer avís sobre les conveniències d'aturar alguns fervors excessivament joseantonians.

Aquestes dates coincidiren també amb el reclutament d'expedicionaris de la División Azul que havien de marxar a lluitar amb les tropes de

Hitler a la Unió Soviètica. Segons dades oficials, el SEU aconseguí reunir dos mil expedicionaris a tot Espanya, però a Barcelona reconeixien no haver arribat a cent persones. No és extrany_x que alguns dels ja desenganyats falangistes de la primera hora canalitzessin cap aquí llurs energies frustrades, i que en tornar, abandonessin tota activitat política. D'altres moríen en el front soviètic, com Enrique Sotomayor i els barcelonins Borrás, Pardo i Trèmols.⁹

L'any 1942 fou el de l'inici del canvi de signe en la segona guerra mundial amb el desembarcament dels aliats al Nord d'Àfrica, i com a conseqüència es produí també un desplaçament de les personalitats franquistes que més s'havien distingit en les simpaties per l'eix nazi-feixista. L'atemptat falangista contra el ministre tradicionalista de l'Exèrcit Varela a Begoña, precipità la crisi ministerial, i Serrano Súñer perdé tots els seus càrrecs, sortint del ministeri d'Afers Exteriors.

Tota aquesta evolució política feu que anés cristal·litzant un corrent de descontent dintre el falangisme que prengué diferents formes d'acció i d'organització entre ells, per exemple la de la revista Alférez de Madrid. Limitant-nos al SEU de Barcelona, cal citar aquí el grup de la revista Alerta, òrgan del SEU, el primer número de la qual aparegué l'abril de 1942. Era jefe del SEU del districte Joaquín Encuentra Morer, i el nucli principal de redacció de la revista estava format per Néstor Luján, Antonio Vilanova, Manuel Valls i Felipe Soler-Sabarís. Al costat d'articles d'art, literatura, música, etc., els redactors anunciaven ja en el primer número llur voluntat de "mostrar la postura de los universitarios nacional-sindicalistas ante numerosos problemas". Així, poden trobar-se en les seves pàgines dures crítiques contra l'estraperlo i altres formes de corrupció, i sobretot una continuada campanya contra la Companyia de Tramvies de Barcelona, denunciant les males condicions del servei, els continus atropellaments, etc., que fou la gota que acabà de precipitar una primera crisi, amb la suspensió temporal de la

revista i la substitució del jefe del SEU del districte per Guzmán Zamorano, el juny de 1943.

El SEU, sindicat obligatori

El mes següent era aprovada la Ley de Ordenación Universitaria, a la què ja hem fet referència, que significà la declaració formal d'obligatorietat del SEU. L'article 34 de la llei deia:

"Será órgano para el ejercicio de funciones universitarias, el Sindicato Español Universitario de Falange Española Tradicionalista y de las JONS, el cual se regirá por sus normas propias. Como órgano universitario será de su competencia:

- a) Agrupar a todos los estudiantes universitarios.
- b) Encuadrar a los estudiantes comprendidos en edad militar dentro de la Milicia Universitaria con arreglo a sus normas especiales.
(...)
- c) Infundir con sus actividades e instituciones el espíritu de la Falange en los escolares universitarios"

El mes de novembre següent, una Ordre Ministerial ratificaria:

"Todos los alumnos matriculados en las Facultades universitarias, por el hecho de serlo, quedan integrados en el SEU".

El SEU obligatori podem dir que va consistir, durant aquests anys, d'una banda en grups d'activistes prestos a realitzar tasques repressives contra els estudiants demòcrates quan les necessitats polítiques així feien manar-ho a les jerarquies, i d'altra banda en un voluminós aparell burocràtic, alimentat per les cotitzacions obligatòries de tots els estudiants, encarregat de tasques assistencials i administratives d'ideologia corporativa, tot plegat sota el control vertical dels "mandos" del Movimiento. De la revolució nacional-sindicalista en va quedar ben poca cosa.

A la mateixa LOU es preveia explícitament l'organització de viatges, venda de llibres, el Servicio Obligatorio del Trabajo, esports, menjadors, etc. a càrrec del SEU.

Parlant dels drets dels estudiants, deia:

"Ejercer individualmente por escrito ante el Decano, Rector y el Ministerio, el derecho de petición o queja en toda clase de asuntos académicos por los conductos reglamentarios y a través de los mandos del SEU!"

A partir dels curs 1943-1944, van organitzar-se paròdies d'eleccions de delegats de curs, amb llista única de candidats i abstencionisme i desinterès massiu per part dels estudiants. Valgui com a exemple de l'ambient en que se celebraven aquest avís oficial donat pel SEU:

"Próximas a celebrarse las selecciones (sic!) en nuestro Sindicato, recordamos a los estudiantes que cumplan con entusiasmo las consignas de sus Jefes de Facultad".¹⁰

De delegats de curs en amunt, tots els càrrecs eren nomenats des de dalt; el Ministeri d'Educació podia nomenar-los i destituir-los en qual-sevol moment, i fins i tot es preveia que la Secretaría General del Movimiento pogués canviar l'estructura organitzativa del SEU i el Frente de Juventudes.

Primera crisi en el SEU (1943)

El novembre de 1943 reaparegué Alerta. Ja en el primer número expressava obertament la seva disconformitat amb la retòrica inoperant dels buròcrates falangistes. Deia un dels articles:

"Estamos hartos de leer vulgaridades sobre la "España Una, Grande y Libre", "la Hispanidad militante", la "defensa de la civilización cristiana", etc., etc.

"¿Por qué no se intenta, en vez de amontonar una balumba de frases

hechas, hacer una labor finalmente falangista, explicándole al pueblo nuestras ideas con claridad y orden, con precisión y en forma accesible, para que inciten a meditación provechosa?".¹¹

La resposta oficial no es feu esperar. Quinze dies més tard de l'article citat, Zamorano escribia:

"Hoy no es difícil, para quiebra de nuestra doctrina, tropezarse con camaradas que prefieren la contemporización y la blandenguería a la clara y sincera determinación del falangismo. Puede que esto sea más "político" y no dudamos que desde luego es más cómodo y agradable. (...) A nosotros nos basta con saber que de falangista no tiene nada".¹²

I finalment, quinze dies després, de nou un reportatge sobre els ^{travies} serví de pretext per la destitució d'una sèrie de càrrecs del SEU del districte. El jefe Guzmán Zamorano en donava aquesta versió:

"Esta juventud ha perdido --inconsciente o conscientemente-- la limpidez de la ejecutoria que le mereció tan bravo destino. No pensamos en ineptitudes ni menos en traiciones, sino en un vulgar abandono del deber. (...) El malgastar un nombre que es patrimonio de la Nación, o el de preciarse a sí mismos echando lodo sobre el honroso ejercicio del mando, tiene un juicio inapelable. !Al desván con ellos!

"Es preciso relevar voluntades tristemente caídas. Es preciso enseñar la línea recta que no conoce subterfugios a quienes la olvidan. Damos hoy nuestra mano a los hombres inéditos, sin tara de ninguna clase, que llegan a nosotros con un corazón grande y un propósito muy alto."¹³

Aparentment, la purga tenia un caràcter de reafirmació doctrinària falangista, però a la pràctica significà una sortida merament retòrica d'acord amb les directrius polítiques generals del règim. Algunes de les firmes que fins llavors havien aparegut a les pàgines d'Alerta,

Néstor Luján, Antonio Vilanova, Juan Perucho, etc., passaren a col.laborar a Destino, la revista fundada a Burgos pels catalans falangistes, que anà prenent tons "liberalitzants" expressats sobretot en les simpaties declarades pel bàndol aliat en la segona guerra mundial. Destino --que, com veurem, també fou durament atacada pels grups polítics catalanistes pel seu col.laboracionisme indissimulat-- es convertí en un dels blancs preferits de l'agressivitat verbal dels seuïstes, que hi veien el símbol de la "contemporització". L'agressivitat arribà fins a l'assalt --encara en 1943-- de la redacció per un escamot de falangistes armats que destroçà mobles, fitxers i papers, i pintà a les parets les lletres F.E.

El gener de 1944 se celebrà un nou Consejo Nacional del SEU a Santiago de Compostela, que rebé l'eufòric nom de "Consejo de la Unidad". Presidit per José Antonio Elola-Olaso, jefe del Frente de Juventudes i Carlos Ma Rodríguez de Valcárcel, jefe del SEU, la reunió significà un nou pas cap a l'allunyament de la generació seuïsta de la guerra civil i el predomini de la burocràcia estatal. En paraules de David Jato:

"En general, los viejos seuïstas asistieron con indiferencia al Consejo. (...) No cabía ya el espíritu de antaño"¹⁴

Tres mesos després, un decret completava l'absorció del SEU en la burocràcia del Movimiento, integrant-lo orgànicament en el Frente de Juventudes.

Labor repressiva del SEU

A mesura que l'evolució de la situació internacional i la represa de les activitats de resistència per part dels grups antifeixistes --que veurem en el següent capítol-- feia perillar el futur del règim franquista, la Falange i el SEU accentuava el seu caràcter d'organització directament repressiva i posava en marxa els seus escamots d'acció.

Entre les moltíssimes accions d'aquest tipus realitzades fora de la Universitat, podem esmentar la violenta irrupció d'un grup de joves falangistes al cine Metropol mentre es projectava la pel·lícula "Mujeres en la guerra", la primera de propaganda aliada que arribà a Espanya en 1943. Els espectadors foren obligats a desallotjar i a cridar "Viva Alemania, Abajo Inglaterra" si no volien rebre sonores bufetades. El Metropol canvià de programa l'endemà.

Dins de la Universitat, el control i la vigilància dels membres del SEU contra qualsevol signe "subversiu" eren aclaparadors, i es manifestaven principalment a les classes de "Formación Política", contra aquells a qui sentien parlar en català, etc. Una de les impositions cerimonials del SEU als estudiants era la que obligava a contestar amb un "Arriba España" quan es passava llista a classe. Alguns estudiants que s'atrevien a dir "servidor" eren multats (com succeí per exemple amb Jordi Verrié en 1945). Però l'afer adquirí un to més polític quan, poc després del manifest de don Juan de Borbón, donat a conèixer a Lausanne el març de 1945 en el qual el comte de Barcelona requeria Franco a abandonar el poder i instaurar la monarquia, uns estudiants de Dret d'ideologia monàrquica, Ramón Dalmases (fill del marquès de Mura) i Juan-Felipe Vila San Juan, en ser anomenats a la llista contestaren amb un "Viva el rey". Un grup de seuïstes els detingueren immediatament i els sotmeteren a una de les seves accions de represàlia, pelant-los el cap al zero i fent-los objecte de maltractes diversos.

Però sens dubte el màxim nivell de violència es produí pel febrer de 1946, en un dels moments crítics del règim franquista i quan ja apareixien públicament les activitats resistents dels grups universitaris demòcrates i catalanistes.

La desaparició dels retrats de Franco i José Antonio d'una aula de la facultat de Dret, amb pintades de "Visca Catalunya" al mateix lloc, i l'explosió d'un petard mentre se celebrava una funció religiosa amb motiu del Día del Estudiante Caído (el 9 de febrer, precisament el mateix

dia que l'ONU condemnava el règim de Franco) --activitats que veurem amb més detall en parlar dels grups de resistència--, provocaren una furiosa reacció seuïsta. Després d'una reunió presidida pel cap del SEU Martín Borregón, comença una repressió directa contra estudiants democràtics, de les quals se n'han publicat alguns testimonis.¹⁵

Una sala que havia servit de vestíbul dels professors situada al costat de l'aula de Dret Natural (avui aula 9 de la facultat de Lletres) fou convertida en una mena de "txeca" en la qual es sotmeté a interrogatoris, maltractes i tortures diversos estudiants. La sala era totalment fosca, amb una taula llarga, i presidida pels retrats de Franco, José Antonio, Hitler i Mussolini. Enmig de la taula hi acostumava a seure el cap del SEU de la facultat de Dret Pablo Porta, i al seu voltant altres seuïstes com Enrique Chinchilla, Emilio Villanueva-Paganovski, Pelayo de Merlo, Basilio Losada, Ricardo Rabassa, Oriol Mundi, Miguel Sanchís, Roca, Jaumandreu, Ballescà, Mazas, Doria, i el mateix Borregón.

Els esmentats es dedicaren a seleccionar estudiants que, pels seus antecedents familiars republicans, per ser membres d'Acció Catòlica, per haver-los sentit parlar en català, o per altres motius, eren considerats sospitosos d'haver participat en les activitats de resistència a què hem al·ludit. En molts casos eren agafats al pati de la facultat, pistola en mà, i traslladats a la tènica cambra, a la qual s'accedia des del local que el SEU tenia instal·lat per a reunions, i per a jugar a escacs o llegir el diari. Un cop allà, l'interrogat seia en una cadira davant per davant de l'ocupada per Porta a l'altre costat de la taula i se li enfocava un reflector elèctric. "Amb un aire de teatral gravetat i una decoració de terror" --en paraules de la crònica que en aquell moment publicà Orientacions, òrgan del Front Universitari de Catalunya--¹⁶ als interrogats s'els demanaven noms de "separatistes" i, en cas de no fer-ho satisfactòriament, s'ensenyaven les pistoles, es repartien cops, amenaques de mort i turment, pellisses amb porres de goma i ferro, culatades al c^opa, genolls, cames, columna vertebral, cops depuny a la cara i estò-

mac, i punxades amb plúmilles i agulles metàl·liques. Els interrogatoris es realitzaren durant els dies 11, 12 i 13 de febrer, i entre els estudiants que els sofriren hi havia Lluís Ferrer i Serra, Josep Carrasco, Ramon Folch i Camarasa, Carles Pi i Sunyer, Josep Mª Ainaud de Lasarte, Ramon Mas i Calvet, Enric Gispert, Jordi Verrié, Francesc Casares, Enric Jardí, Jordi Carbonell, Francesc Vicens, i d'altres. Especialment violents foren els seuïstes amb Josep Carrasco ("ese cochino nombre que llevas") que, després d'haver sigut interrogat, fou sotmès a una paròdia de judici amb un tribunal presidit per Enrique Chinchilla que es reuní a l'aula de Dret Natural. Després de demanar-li noms mentre l'apunten amb una pistola carregada, li propinaren tal pallissa que en sortí amb congestió pulmonar i vòmits de sang.

Des de la revista del SEU es justificaven brutalemt aquestes actuacions. Al número d'Estilo que aparegué uns dies després de les dates a què ens estem referint, es deia:

"No queda más solución que la que venga de fuera (de la Universidad), que consistiría, a través de todos los matices atenuantes, en echar de la Universidad a patadas a todo el que no merezca estar en ella, al que no se vea poseído de la tremenda dignidad universitaria"¹⁷

Molt pocs dies després dels interrogatoris, el 22 de febrer, es realitzà una manifestació estudiantil "espontánea, para expresar su adhesión al Caudillo y a España", amb motiu de la situació internacional. Estudiants de tots els centres universitaris, instituts de segona ensenyança i escoles oficials, foren mobilitzats per la Falange i el SEU i concentrats a la plaça Universitat, "donde fueron acogidos con delirantes (sic) aclamaciones y vítores entusiásticos a Franco y a España de los estudiantes de nuestro primer centro docente", en paraules de La Vanguardia. Des d'allí, unes vuit-centes persones es dirigiren per la Rambla fins a Capitania cridant "Franco sí, comunismo no" i portant pancartes amb el mateix text i el de "Viva la Unidad de España". El governador

civil Bartolomé Barba i el Capità general Yagüe digueren unes paraules des dels respectius balcons, i els manifestants es disolgueren pels carrers veïns.

Però aquestes accions es produïen amb el vent de cara. L'1 de març el govern francès tancà la frontera amb Espanya, i els dies següents diverses gestiones fetes per estudiants catalanistes davant les autoritats i una nova reacció amb banderes, octavilles i l'explosió d'un cartutx de dinamita al local del SEU, acabaren amb els interrogatoris.

Segona crisi del SEU (1946)

Els interrogatoris i maltractes de febrer de 1946 varen afegir-se, des del punt de vista de la situació interna del mateix SEU, a una situació de tensió i crisi ~~interna~~ entre diferents fraccions que ja s'arrossegava des de feia un temps, de manera que l'actuació repressiva dels caps seuïstes va precipitar aquesta nova ruptura interna.

Pel juliol de 1944 havia aparegut una nova revista del SEU de Barcelona titulada Estilo, que venia a succeir a la desapareguda Alerta. N'era director Revilla --a qui alguns associaven amb l'atemptat de Begoña i amb la dissident Falange Española Auténtica (FEA)-- i hi feia de redactor en cap Felipe Soler-Sabarís. Els redactors es recolzaven en la protecció del delegat provincial del Frente de Juventudes, Eugenio Fuentes Martín, al qual estava jeràrquicament sotmès el SEU, tot i que els jerarques d'aquest, encapçalats per Pablo Porta, no veïen amb gaire simpaties l'experiència. Aquesta primera època d'Estilo és una excel·lent crònica del descontent dels sectors de joves falangistes més radicalitzats davant la progressiva desfalangització del règim en una situació internacional desfavorable. Vegem-ne algunes mostres referides a la Universitat:

"Según el artículo 37 de la vigente Ley de Ordenación de la Universidad española, todos los Rectores deberán ser militantes de FET

y de las JONS. Si --como fuera nuestro deseo-- se hiciera extensiva esta disposición a los decanos de facultad, ¿se encontrarían suficientes catedráticos numerarios que pudieran ejercer el cargo?¹⁸

"Una acertada disposición del Rectorado abligaba a los señores Catedráticos a saludar brazo en alto al comienzo de las clases y a dar los gritos de ritual una vez aquéllas terminasen. Si, como creemos, estas normas no han sido derogadas, ¿por qué el empeño de tantos profesores en darlas por olvidadas?".¹⁹

Però, en un altre terreny, aquest sector de joves falangistes més o menys idealistes també es negaven a jugar el paper de simples escamots de repressió que cada cop més els atribuïa gairebé en exclusiva la política oficial. Les mateixes paraules de José Antonio eren utilitzades en aquest sentit:

"Otros nos suponen reaccionarios porque tienen la vaga esperanza de que, mientras ellos murmuran en los casinos y echan de menos privilegios que en parte se les han venido abajo, nosotros vamos a ser los guardias de asalto de la reacción y vamos a sacarles las castañas del fuego, y vamos a ocuparnos de poner sobre sus millones a quienes cómodamente nos contemplan."²⁰

El descontent no s'expressava solament per escrit. Amb motiu d'un discurs del governador civil i jefe provincial de Falange, Antonio Correa Véglison, al circ Olympia, els joves falangistes reunits en l'acte oficial començaren a aplaudir eixordorosament quan el jerarca va aparèixer a la tribuna, i així continuaren durant un quart d'hora sense deixar-lo parlar. Per allargar la sorollosa i al mateix temps poc comunicativa protesta, els aplaudiments s'anaven rellevant entre els diferents sectors de l'anfiteatre, fins que, un cop refets de la inicial sorpresa, uns quants porristes aconseguiren fer el silenci movent-se pels corredors.

Un editorial d'Estilo de principis de 1945 justificava aquest tipus

d'actuacions, dirigint-se quasi explícitament a Fuentes Martín:

"Muchos disgustos te hemos dado y te seguiremos dando porque tenemos los nervios a flor de piel y en esta hiperestesia en nuestros sentidos cualquier pausa nos aparenta traición y cualquier vaivén inevitable en la función penosa de mandar se nos antoja desvío o defraudación de nuestro sentido revolucionario."²¹

En aquest context, les actuacions repressives de febrer de 1946 varen ajudar al trencament intern del SEU que es venia gestant. Alguns dels que hi havien participat digueren que els estudiants interrogats coneixien per endavant les intencions dels seüistes per filtracions de membres del mateix SEU. Algun d'aquells, com Enric Gispert, havia anat a veure el seüista Manuel Sacristán exposant-li amb cruesa els maltractes que havia sofert. Enrique Chinchilla i altres començaren a veure traïdors per tot arreu, i començaren a denunciar l'existència d'una conspiració, amb ramificacions a diversos llocs d'Espanya, de falangistes que, segons es deia, aprofitaven les possibilitats de l'aparell oficial per a mantenir contactes amb cenetistes i muntar una xarxa clandestina d'oposició a la política oficial. El jefe nacional de propaganda del SEU, de Madrid, Federico Izquierdo, no pogué resistir les pressions i es suicidà. Els jefes de propaganda de Sevilla, Santiago i Barcelona (Manuel Sacristán), foren expulsats de la Falange i del SEU. A Barcelona, el Consejo provincial de la Falange arriba a votar favorablement una proposta d'"execució" de Manuel Sacristán, fins que, dies més tard, per insistència, entre altres, de Pablo Porta, fou anulada la decisió.

Aquesta màxima agudització de les lluites internes de la Falange i del SEU no acabà immediatament, i anys més tard encara es registraren enfrontaments de diversos tipus entre camarilles rivals. Però sí podem dir que, almenys en el sector universitari, la pugna quedà definitivament sentenciada durant l'any 1946. Així com la primera crisi del SEU de Barcelona, que hem datat en 1943, estava marcada pel canvi de signe

en la segona guerra mundial, aquesta segona es produïda en ple aïllament internacional del règim de Franco, quan aquest començava a emprendre una ofensiva per la seva supervivència i reconeixement que li feia posar en segon pla tot allò que recordés les seves comomitàncies amb els règims d'Hitler i Mussolini. El nomenament, en el mes de novembre de 1946 --coincidint amb la retirada d'embaixadors estrangers d'Espanya-- de José María del Moral com a jefe nacional del SEU, significava l'inici del definitiu predomini de la línia de corporativisme i burocratització del sindicat falangista.

La mateixa evolució de molts antics seuïstes féu un tomb a partir d'aquí: una gran part abandonaren la política i es dedicaren a activitats professionals, d'altres aprofitaren els llocs d'influència a que tenien accés per a construir-se un futur de burgès enriquit en els anys de l'estraperlo; un sector minoritari, finalment, emprengué un difícil procés de revisió dels seus postulats doctrinals i ideològics que els havia de portar, en alguns casos, cap a posicions democràtiques i socialistes.

Entre aquests, cal citar l'aparició de la revista Cuadrante, a finals de 1946. Portava el subtítol "Los universitarios hablan", i tot i beneficiar-se encara d'una subvenció més o menys oficial, feia gran ostentació d'independència i d'ansies de renovació juvenil. Entre el grup que l'impulsava hi havia Juan Carlos García-Borrón, Manuel Sacristán i Josep Maria Castellet. En les seves pàgines s'hi tractaven temes culturals molt diversos (especialment comentat un article de Castellet sobre Le deuxième sexe) i s'hi feia crítica de la política educativa i universitària oficial. Probablement es distribuï més a fora que a dintre de la Universitat, i el seu principal valor és el d'haver servit de pont cap a una altra experiència culturalment més significativa d'uns anys més tard: la de la revista Laye, ja en els cinquanta.

Dins d'aquest grup heterogeni s'hi poden incloure també Eugenio Fuentes Martín i Francisco Farreras, i es pot dir que des de posicions falangistes passaren, a través del sindicalisme i d'àmplies inquietuds cultu-

rals, fins a posicions liberals, socialdemòcrates o marxistes que els valgueren, en molts casos, renúncies i persecucions de molts tipus.

Pel que respecta al SEU oficial, políticament quedà del tot diluït dins les estructures burocràtiques del Frente de Juventudes. A diferència del que passaria anys més tard, solament algunes individualitats feren carrera política en càrrecs oficials de l'Administració (com el tan citat Porta). En general, tots els falangistes d'abans de 1939 desaparegueren d'escena i foren substituïts per "mandos" més joves no gaire disposats a jugar-se res per defensar una doctrina que ja havia sofert diversos revessos. Així, per exemple, el jefe del SEU del districte nomenat a principis de 1949, Ramón Cabau, era presentat oficialment "con su alegría de eterno Tuno paseada por toda España".²²

Coincidint amb el nomenament de Raimundo Fernández Cuesta com a secretari general del Movimiento --càrrec que havia restat vacant en els anys de la immediata postguerra mundial--, es reestructuraren els "mandos" de Falange. La reaparició d'Estilo el juny de 1948 mostrava clarament la nova línia corporativa, combinada amb la continuïtat de petits grups de porristes que serien utilitzats en els anys següents per a combatre els estudiants monàrquics, com veurem. Deia l'editorial de presentació:

"El SEU, desde el momento en que alistó a toda la juventud universitaria, pasó de ser un organismo de lucha política dentro de la Universidad y se convirtió en el representante profesional de los estudiantes, con funciones de formación, de orientación y de asistencia. No sólo forman parte del SEU los estudiantes de tal o cual tendencia ideológica, sino TODOS los estudiantes. (...) Claro está que, ante la oposición solapada de los exaltados, el SEU mantendrá un núcleo puro, de ingreso no solamente voluntario, sino seleccionado. (...) Pero es absurdo el roce en lo deportivo, en lo profesional y en lo artístico."

ANYS DE RESISTENCIA

El canvi de signe en la segona guerra mundial a favor de les potències aliades, i la victòria final d'aquestes, dinamitzà l'activitat de les forces d'oposició antifranquistes, tant a l'exili --reivindicant la legitimitat de les institucions republicanes-- com a l'interior del país -- especialment amb la resistència guerrillera. Cal inscriure en aquest marc l'aparició de les primeres organitzacions universitàries de resistència que analitzarem seguidament. Tot i que en molts casos les activitats de formació cultural i d'acció propiament resistent anaven íntimament lligades en la vida dels primers nuclis estudiantils antifranquistes, de cara a una major claredat de l'exposició distingirem el període 1944-46, caracteritzat sobretot per la presència de grups actius que confien en que el desenllaç del conflicte bèl·lic internacional signifiqui la caiguda de Franco, del període 1947-1950, en el qual predomina la labor de represa cultural i el progressiu allunyament de les expectatives de desaparició immediata del règim.

El Front Universitari de Catalunya

La primera i més important organització estudiantil catalana de resistència d'aquest període fou el Front Universitari de Catalunya (FUC), fundat el novembre de 1944 a Montserrat per diversos nuclis preexistents d'estudiants catalans de diferents tendències i orígens.

Probablement el nucli que donà un major impuls a la constitució del front unitari fou un grup d'antics fejecistes (membres de la Federació de Joves Cristians de Catalunya), més o menys inspirats per homes d'Unió Democràtica de Catalunya (UDC), que en el moment de la constitució del FUC utilitzaren les sigles d'un tal Front Universitari de Resistència de Catalunya (FURC). En els anys anteriors, alguns d'ells ja havien col·laborat en activitats sardanistes, amb grups resistents i forces de l'exili, i amb els serveis aliats a Espanya. Cal citar en aquest grup Josep

Benet i Joan Sansa.

També hi participà un Grup Treballista encapçalat per Lluís Torras que el gener de 1945 havia de formar part del naixent Moviment Socialista de Catalunya (MSC). I així mateix alguns estudiants que des de finals de 1942 tenien contactes amb les Juventuts Socialistes Unificades de Catalunya (JSUC), vinculades al PSUC, el més conegut dels quals era Lluís Casassas, que fou detingut juntament amb d'altres militants d'aquest partit el març de 1945.

Aquests petits grups inicials s'estengueren ràpidament, reclutant estudiants que, per inquietuds diverses (excursions, sardanes, lectures...) o per tradició familiar --molts d'ells havien rebut una educació catalana i progressiva en centres com Blanquerna, l'Institut-escola, etc.-- eren sensibles a la defensa de Catalunya i a la lluita contra el feixisme. El congrés de Montserrat definí les bases teòriques i polítiques del FUC en tres ponències sobre Política Nacional, Política Social i la Catalunya Gran, que després comentarem breument, i reafirmà el caràcter pluralista de l'organització, en la línia dels fronts nacionals de resistència antifeixista que havien aparegut a Europa durant la guerra mundial. En paraules del mateix FUC:

"Hi havia matisos diferents, distintes procedències, antics combatents i joves que encara no coneixien la lluita, però un sol esperit, una sola idea renovadora al servei de Catalunya."

El FUC adoptà una estructura organitzativa basada en cinquenes (grups d'aproximadament cinc persones) i en uns rígids criteris de clandestinitat que feien que fins i tot la majoria dels membres del Front no es coneguessin entre ells. Segons dades diverses, de difícil comprovació però fiables, en el FUC arribaren a participar-hi uns cent-cinquanta estudiants, xifra realment insòlita en una Universitat superminoritària i elitista, rigurosament controlada, i que no arribaria a ser assolida per cap grup polític universitari fins molts anys més tard. El primer Consell

directiu del FUC va estar format per Josep Benet (president), Joan Sansa, Lluís Casassas, Enric Casassas i Lluís Torras (secretari general).

La primera època del FUC estigué dedicada preferentment a les tasques d'estudi i de formació dels seus membres. Ja en les ponències fundacionals es deia:²

"La seva vida (de Prat de la Riba) ens diu que els estudiants cal que ens interessem per la política, però que política no és cridar i fer manifestacions, sinó que política catalana és construir. I per construir som els qui millors medis tenim al nostre abast per arribar a ésser capdevantera preparats per conduir la pàtria catalana a la seva plenitud. Tots els qui estimem Catalunya ens hem de formar políticament. (...) Pensem sempre que una hora d'estudi fet pensant en Catalunya és una hora de catalanisme."

I uns mesos després, amb motiu d'unes converses amb el Front Nacional de Catalunya, que insistia més en la necessitat d'organitzar grups d'acció, el portaveu del FUC Orientacions deia:

"El FUC no és una capelleta de joves intel·lectuals, pacífics i aburgesos. Diem això perquè molts confonen la combativitat amb el to estrident, com confonen la democràcia amb la demagògia. Ens molesta el to estrident, el tòpic, la paraula buida, i destructiva --que tant mal ens ha fet sempre. Per principi també rebutgem l'acció ineficaç."³

En la ponència sobre Política Nacional es definia el tret més característic del Front Universitari, que era sens dubte el del catalanisme. Incloent una crítica a la política catalana d'avant-guerra per les divisions que havia provocat en el si del poble de Catalunya, s'assenyalava la necessitat de reconstrucció política del país, i es deia:

"Sense una mística nacional no es pot redreçar un poble. És la mística nacional, a part d'un ideal religiós, l'única cosa que pot fer vibrar voluntats."

Quant a la Política Social, hi predominaven els plantejaments interclassistes basats en la doctrina social de l'Església, i així, s'hi deia:

"La màxima garantia de millorament rau en l'harmonia de les classes, per arribar a la qual, com hem dit abans, cal una forta acció cultural, dirigida a patrons i obrers, per a fer desaparèixer el ~~sec~~ egoïsme dels primers i demostrar a tots que, si no tornem als principis morals que han sostingut la nostra civilització, la qüestió social restarà sense solució pels segles dels segles.

"Amb l'eliminació de la lluita de classes, l'obrer tornarà a interessar-se pels problemes de la seva pàtria, que seran els d'ell, oblidant la idea d'un internacionalisme devastador de valors per a substituir-la per la d'una germanor universal, fruit d'una comunitat de cultura."

I quant a la Catalunya Gran, s'incloïa en aquesta denominació, a més del Principat, "L'Entre Cinca i Ribagorçana, Mallorca, València i Rosselló", en una primerenca afirmació de voluntat d'unió política del que avui coneixem per Països Catalans. En aquest sentit es deia:

"Coratjosament inscribim en la nostra bandera barrada aquest principi: Unitat política de les terres catalanes. Catalunya Unida.

"On radica el màxim de sentiment i de consciència nacional catalana és en les terres del vell Principat. Es per aquest fet que la Catalunya estricta ha d'ésser el motor, millor dit, el nucli al voltant del qual s'integrin les altres terres.

"Considerem contradir la voluntat de Déu i un acte de traïció a la terra tota claudicació i renunciament en la lluita per la gran Catalunya."

Entre les tasques de formació i propaganda realitzades pel FUC destaca la publicació del periòdic Orientacions. De contingut atractiu i va-

riat, amb nombroses col.laboracions i notícies, oscil.lava entre les 4 i les 12 pàgines i aparegué amb regularitat entre febrer de 1945 i març de 1947, amb un total de 25 números. És sens dubte una de les publicacions universitàries que aconseguiren més regularitat i qualitat literària en un llarg període.

A més a més, els inquiets estudiants d'aleshores intentaren connectar directament amb els més prestigiosos intel.lectuals del país, tant els que havien restat a l'exili com els que anaven tornant, els qui millor podien ajudar-los en el propòsit de reprendre la continuïtat cultural de Catalunya greument amenaçada després de la derrota militar. A més d'impulsar i participar en diverses iniciatives d'aquest tipus de caràcter unitari i obert, que més endavant explicarem, el Front Universitari com a tal organitzà també alguns actes, entre els quals destaquen l'adhesió a l'homenatge a Pompeu Fabra amb motiu de conferir-li el doctorat honoris causa a la Universitat de Tolosa de Llenguadoc, amb un emocionat missatge d'agraïment del mestre Fabra, i la salutació i visita a Josep Puig i Cadafalch amb el mateix motiu, tots dos en l'any 1945.

L'estiu de 1945 el FUC reuní per segon cop el consell general, aquest cop al monestir de Poblet, i decidí ampliar el seu camp d'activitats. Es crearen el grup Gerbert, format per llicenciats i intel.lectuals, entre els quals hi havia Alexandre Cirici, Frederic Rahola i Jaume Picas, i el grup Pere Martell, organitzat per Briansó, que intentava agrupar --amb escàs èxit-- treballadors mercantils i industrials. Juntament amb el Front Universitari, els grups esmentats constituïren els Grups Nacionals de Resistència (GNR) presidits per Antoni Boronat, amb una secció d'activistes dirigida per Oriol Domènech. Llicenciats ja alguns dels fundadors del FUC, fou anomenat un nou Consell directiu format per Jordi Gol, Fornells, Pere Cuixart i Jordi Cuixart (secretari general).

L'activitat dels GNR era paral.lela a la dels grups d'acció del FNC i incloïa els contactes amb els serveis d'intel.ligència britànica a Espanya i amb la Resistència francesa, amb intercanvis d'informació, pas

clandestí per la frontera de persones perseguides policialment, rebuda de material, etc., i especialment diverses formes de propaganda entre les quals destacava la col·locació de banderes catalanes en llocs públics. La primera que col·locaren els GNR ho fou el 4 d'octubre de 1945 als fils elèctrics de la cantonada de Balmes-Aragó. Tingué especial repercusió la que es despenjà del sostre del Palau de la Música en ple concert de l'Orquestra Municipal el 9 de novembre de 1945, amb assistència del governador civil Barba que havia declarat poc abans a Destino: "El problema catalán no existe". L'orquestra emmudí, hi hagué aplaudiments del públic, Barba abandonà el local, i més tard fou multada l'empresa del Palau amb 10.000 pts. La col·locació de banderes, com les altres activitats de resistència universitària, s'intensificaren especialment en els mesos de febrer-març de 1946, quan els interrogatoris a la txeca del SEU, coincidint amb el moment de màxim aïllament internacional del règim de Franco i amb l'accentuació de l'activitat guerrillera i la presència pública de les forces republicanes a l'exili.

El FUC, tot i la visió crítica que introduïa en la seva insistència en superar vells personalismes i partidismes que dificultaven la plena unitat de les forces democràtiques catalanes, mantingué una clara adhesió al govern de la Generalitat a l'exili, reorganitzant l'11 de setembre de 1945, com a instrument per a realitzar una consulta popular que permetés edificar un règim democràtic a Espanya i tornar les llibertats a Catalunya. Però, a mesura que s'anà esvaïnt la perspectiva d'una intervenció internacional que acabés amb el franquisme, i aquest s'anà consolidant --especialment a partir del Referèndum de juliol de 1947--, l'activitat de les forces d'oposició, i del FUC en concret, entrà en una via morta que el portà a la seva pràctica dissolució. Es mantingué una certa estructura organitzativa i presència pública, amb participació destacada d'Enric Hernández-Roig, Jordi Torras i Josep Mª Ainaud, aquest darrer amb funcions de secretari general, fins a la definitiva dissolució del Front cap a la tardor de 1947.

Alguns dels seus components, la majoria dels quals anaven acabant els estudis, aprofundiren en les opcions polítiques de partit i continuaren la seva tasca fora de la Universitat des de la militància organitzada en aquests. Cal dir també que els inicis de la guerra freda entre els fins aleshores aliats ^(anti) feixistes a escala internacional, feia difícil mantenir, en qualsevol cas, la col.laboració unitària que havia existit els anys anteriors. Del FUC n'anaren a parar militants a UDC (d'acord amb el pensament catòlic progressista: Mounier, Maritain, les revistes franceses Combat i Libération, que ja havien influït entre els membres del Front), al MSC (recolzant-se en l'auge de la socialdemocràcia europea), i al PSUC (que ja havia mostrat la seva influència en la darrera època d'Orientacions, on fins i tot hi ha citacions de Stalin i José Díaz).

Molts altres membres del FUC no s'incorporaren, però, a cap partit i en sortir de la Universitat es dedicaren a tasques professionals o a una col.laboració en activitats culturals més o menys d'oposició.

El Front Nacional i altres grups

Un caràcter menys culturalista que el Front Universitari i molt més orientat a l'acció tingueren els primers estudiants del Front Nacional de Catalunya que actuaren també en aquests anys.

Com el seu nom indica, el Front Nacional, constituït en 1940 amb membres d'Estat Català, Nosaltres Sols i Partit Nacionalista, pretenia unificar tota la resistència catalana. De fet, hi hagueren converses entre el FUC i el FNC de cara a una més gran coordinació entre les dues organitzacions, en la qual el FUC hagués pogut acabar convertint-se en quelcom de semblant a una secció universitària del Front Nacional. Però, en no concretar-se aquesta perspectiva, el FNC creà la seva pròpia secció universitària durant el curs 1944-45, i els lligams amb el Front Universitari no passaren de l'ajutsmutu i la coordinació en algunes accions.

Una mica més tard, la primera Conferència del Front Nacional, celebrada l'abril de 1946, expressaria a nivell global la transformació de fet del Front en un nou partit, caracteritzat per un nacionalisme radical de voluntat independentista.

La secció universitària, clarament minoritària respecte al FUC, es constituí principalment amb gent que ja havia participat en els grups d'acció i de resistència més o menys armada del FNC fora de la Universitat, i mantingué en general aquest caracter diguem-ne paramilitar. Estava organitzada en cinquenes i dins l'estructura del Front tenia una doble línia de contacte orgànic: d'una banda amb la secció política local, i d'altra banda amb els grups d'acció, amb els quals participava també en accions no universitàries. Arribà a tenir un màxim de tres cinquenes, sent el responsable de la secció universitària Antoni Romeu, i militants destacats Pere Veguer i Ferran Maruny. El funcionament organitzatiu era extremadament clandestí i tancat, i fins i tot el proselitisme era mínim i realitzat amb extraordinàries precaucions.

Les activitats de la secció universitària del Front Nacional de Catalunya en aquest període eren, com ja hem dit, molt poc de tipus cultural i de formació político-ideològica, i molt d'acció propagandística i de testimoni. En primer lloc, cal destacar la col·locació de múltiples banderes catalanes en llocs públics, normalment coincidint amb festes de significació nacional. Així, per exemple, la de l'11 de setembre de 1945 a dalt de tot dels pinacles de la Sagrada Família, col·locada per un escalador, que hi va estar penjada un dia i mig; per Sant Jordi de 1946, al cable del transformador del port, deixant-la que llisqués pel seu propi pes des de la torre de Sant Sebastià; els fils elèctrics de Casanova-Aragó l'11 de setembre del mateix any, etc.

En segon lloc, el Front Nacional va ser probablement el primer grup en llençar sistemàticament octavilles i pasquins entre els estudiants, sobretot durant el curs 1945-46. Aquestes accions es realitzaven també en diades d'especial significació i solien consistir en textos curts de

commemoració de fites històriques de Catalunya, de record de la Generalitat, la Universitat Autònoma, etc. N'hi havia en forma d'etiquetes engomades que, en pocs minuts podien empaperar parets, bancs i portes de la Universitat. O també octavilles de text una mica més llarg que podien ser deixades d'amagat en llocs de pas, caure de dins de les banderes en desplegar-se per un mecanisme amb metxes, o bé aparèixer espectacularment amb "bombes retardades". Aquestes consistien en rotllos de papers lligats precàriament amb un fil de cotó, i col.locats a la barana de l'últim pis del pati de la Universitat, o en un sostre alt al qual s'arribava a través de les golfes, i s'encenien amb un cigarret. Es procurava que caiguessin entre classe i classe, coincidint amb el toc de campanes i el timbre, a vegades simultàniament des de llocs diferents, mentre amb gran desesperació dels falangistes, els autors de l'acció feia estona que prenién fervorosament apunts en una classe qualsevol o llegien atentament el diari al local del SEU.

La participació d'estudiants en accions no universitàries s'emmarcava en l'activitat dels grups d'acció dirigits per oficials de l'Exèrcit republicà formats a l'escola militar de la Generalitat. El responsable d'aquests grups era el capità Jaume Martínez. Malgrat els reduïts efectius de què disposaven, es solia realitzar entrenament en l'ús d'armes de foc (exercicis de punteria al camp) que es portaven com a protecció en algunes accions més perilloses, i dins de les possibilitats, es féu una eficaç labor d'informació i ajut als serveis aliats i a la Resistència francesa.

El juny de 1946 la policia procedí a detenir un grup de militants del Front Nacional de Catalunya, entre els quals hi havia alguns estudiants. Les detencions començaren el 8 de juny quan la guàrdia civil, que s'havia retardat casualment respecte a l'horari habitual de la vigilància, rutinària, donà l'alto a un dels tres membres d'un grup d'acció que es dirigia a col.locar una bandera a l'estadi de Montjuïc, la vigília de la final de Copa entre el R. Madrid i el València a la qual havia d'assis-

tir Franco. El deturat, que resultà ser un oficial de l'exèrcit republicà, antic membre d'Estat Català, que acabava de tornar de l'exili, portava sota el braç, embolicada, una metralladora inexplicablement desmuntada. Fou interrogat, passat a la presó, i tret per tornar-lo a interrogar, quan, per una altra casualitat hi hagué una altra detenció. La policia procedí a detenir un total de catorze persones, entre elles Jaume Martínez i sis estudiants. Es localitzà fins i tot la impremta del partit, que quedà bastant malparat. Tres anys hagueren d'esperar els detinguts, molts d'ells a la presó, que se celebrés el Consell de guerra, en el qual es dictaren sentències de 6 mesos, 1, 2, 12, 18 i 20 anys de presó. La secció universitària del Front queda així momentàniament desarticulada.

Cal citar encara un parell de petits grups d'estudiants que feren acte de presència a la Universitat de Barcelona en aquest període.

El primer es detecta a partir de l'aparició de dos números, el maig i el juny de 1945, del full titulat Torxa, portantveu d'Acció Universitària d'Estat Català. S'hi troben plantejaments radicals d'independència de Catalunya, duríssims atacs contra el conformisme dels "senyors de la Lliga", i una certa informació de la situació universitària, malgrat la qual cosa la seva presència activa entre els estudiants fou efímera i quasi ignorada.

Més duradora fou l'activitat editorial d'un grup de tres persones, Josep Pereña, Ballester Nolla i Joan Grases, que, amb l'ajut del grup que editava la revista Bandera del Poble Català --apareguda l'estiu de 1945--, ressuscità les sigles del Bloc Escolar Nacionalista (BEN), organisme d'acció unitària nacionalista i d'esquerra que actuà en el si de de l'organització sindical de la FNEC durant la guerra civil. Aquest grup edità vint números de la revista Redreçament entre abril de 1946 i novembre de 1947, així com fulls solts i segells de propaganda, que no tingueren, però, gaire difusió. Diguem, com a dada curiosa, que entre les consignes formulades en la propaganda d'aquest grup s'inclouïa la "Confederació del Principat, València i Mallorca".

Accions de resistència

Les inquietuds i protestes dels nuclis més sensibilitzats d'estudiants que havien de suportar les condicions depriments i siniestres de la Universitat dels anys quaranta, es manifestaren de diverses formes, sobretot a mesura que evolucionava la situació política i militar internacional i la Falange i el SEU anaven prenent actituds més defensives.

Ja en el mes de desembre de 1944 es poden detectar diversos incidents amb motius acadèmics, entre ells la que fonts seuïstes anomenaren "primera huelga estudiantil en España en más de ocho años" declarada a l'escola de Belles Arts de Barcelona. Totes les reivindicacions afectaven a les condicions acadèmiques i professionals dels estudiants, entre elles incompatibilitat d'horaris d'assignatures, assignatures suprimides, no utilització del palau Dalmaes del qual es pagava oficialment el lloguer, i males condicions de treball en general.

"La suciedad y el abandono --deien--, tanto de los locales como del material de las clases, insuficiente y estropeado, se veía acrecentado por el frío, para combatir el cual se había pensado en quemar caballetes viejos. El frío era tal, que la modelo, resfriada y mal pagada, se negó a posar."⁴

Es tot una indicació de les condicions materials i pedagògiques de l'ensenyament universitari de l'època.

Però les actituds polítiques també eren expresades amb formes més o menys crítiques, especialment entorn de la divisió fonamental del moment: germanòfils i aliadòfils. La discreta ostentació de banderetes angleses a la solapa, així com la lectura interessada de la premsa, aprenent a llegir entre línies quasi sempre, els comentaris entre classe i classe, al bar o al pati de la Universitat, les referències culturals familiars més o menys dissimuladament citades, etc., eren signes de testimoniatge o vies per a entrar en contacte i establir canals de comunicació entre els estudiants.

Però l'ambient general entre els universitaris era més aviat conformista i d'inhibició, i solament s'expressava una certa càrrega agressiva en diades més o menys folklòriques, en una de les quals --Santa Llúcia, festa de les modistetes-- els incidents arribaren a adquirir un cert to d'oberta protesta. L'Església s'havia pronunciat contra el sentit de frivolitat que els estudiants i les modistes donaven a la diada, amb persecucions pel carrer i escenes considerades poc pudoroses que tenien lloc principalment al Parc de la Ciutadella, i els estudiants reaccionaren contra la suspensió de la festa fent vaga el 13 de desembre de 1945. A l'Escola Industrial, on hi estudiaven fonamentalment fills de treballadors, també es féu vaga aquell dia, però donat-li al mateix temps un caire de protesta per les males condicions de vida, les restriccions elèctriques i els augments de preus. S'apedregaren alguns tramvies --que havien augmentat les tarifes en 5 cts.-- i eren un símbol tradicional contra el qual l'emprenia el descontentament popular--, es posaren pedres a les vies, i hi hagué aldarulls, amb càrregues i detencions de la policia, durant tres dies.

Pels mateixos dies, a la facultat de Medicina aparegueren alguns retrats de Franco esquinçats i alguns cartells "Habla el idioma del Imperio" arrancats.

L'any 1946 començà amb una notable intensificació de les activitats dels grups resistents. El 6 de gener fou col·locada una bandera catalana amb les sigles FNC al pal més alt del centre de la façana de la Universitat que, en desplegar-se, prengué foc a unes bengales. El 4 de febrer desaparegueren els retrats de Franco i José Antonio de l'aula d'Economia i Hisenda de la facultat de Dret, els quals foren substituïts per part dels seuïstes per l'efígie dels mateixos personatges esmaltada a la paret amb unes plantilles. El dia següent, aparegueren els retrats empastifats amb pintura i a sota la inscripció "Visca Catalunya" que igualment es repetí al pati de la facultat de Dret.

Quatre dies més tard, el 9 de febrer, mentre se celebrava una funció

religiosa amb motiu del "Día del Estudiante Caído", explotà un petard als armaris situats al costat de la porta de la capella de la Universitat, fet que provocà una sortida esperitada dels seuïstes que hi havia allà reunits buscant-ne els autors. El mateix dia, al terrat del mateix local del SEU al passeig de Gràcia apareixia penjada una bandera catalana, i en aquest cas els autors de l'acció hagueren de sortir-s'en amb algunes empentes.

La reacció dels falangistes, com hem explicat, fou ràpida i brutal, i durant els dies 11, 12 i 13 de febrer els locals del SEU es convertiren en sales d'interrogatoris i maltractes a estudiants sospitosos d'ha ver participat en les accions esmentades. Sense repetir la crònica d'aquests fets que hem realitzat en parlar del SEU, passem a veure algunes de les accions realitzades per part de les víctimes de la repressió seuïsta després d'aquests incidents.

D'una banda, es realitzaren nombroses gestions davant de les autoritats oficials. Pilar Carrasco, mare d'un dels estudiants torturats, anà a formular la seva protesta davant el rector Luño Peña, el qual manifestà el seu disgust per l'acció dels capitostos seuïstes. Igualment, acompanyada de Maurici Serrahima, visità el consolat britànic a Barcelona. Les seves queixes a l'aleshores ja advocat Josep Benet mogueren aquest a fer una gestió davant l'abat de Montserrat Aureli Mª Escarré, el qual intercedí davant el Capità general. Alguns estudiants objecte de les ires seuïstes, com Jordi Verrié, Josep Mª Ainaud, Enric Jardí, denunciaren els fets davant la policia i les autoritats acadèmiques. Verrié aconseguí que un inspector de policia l'acompanyés a la cita que els caps del SEU li havien donat en els seus locals, fet insòlit que atenuà els maltractes de què fou objecte. En d'altres casos, la policia simplement es limità a donar un salconduit per a sortir de Barcelona als qui ho sol.licitaven, i el rector Luño es rentà sovint les mans del què pogués passar a dintre dels locals del SEU, si bé crida a l'ordre a Borregón,

Porta, Mazas i altres falangistes protagonistes dels esdeveniments. L'ambient entre el professorat i les autoritats acadèmiques era ja bastant desfavorable a les fanfarronades i en general donaren facilitats als estudiants afectats per absentar-se de la vida acadèmica o examinar-se en bones condicions. El marquès de Mura va intervenir també davant el Capità general, i de fet les accions repressives d'aquest tipus cessaren amb una certa rapidesa. Com hem vist, poc després en el mateix SEU s'obria una significativa crisi interna.

D'altra banda, la reacció dels estudiants catalanistes fou també força combativa. El dia 4 de març a la una del migdia l'explosió d'uns petards dalt d'un terrat de la plaça Universitat cridava l'atenció cap a una nova bandera que es desplegava penjada de la "T" d'un anunci lluminós de la marca "Nutrona". Els vianants podien recollir, malgrat la intervenció de la policia, unes octavilles que explicaven els fets. Quatre dies més tard, un cartutx de dinamita esbotzava la porta del local del SEU, trencant mobles, làmpares i arxius, i tirant un embà a terra, fet que ja no obtingué més resposta per part dels falangistes.

Es crea de nou la FNEC

Tots aquests fets accentuaren el total desprestigi i aïllament del SEU i reforçaren la unitat dels estudiants demòcrates i catalanistes. El FUC féu una crida a altres grups d'estudiants per tal de crear de nou la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya, amb l'eslògan: "Unim-nos contra els "señoritos" del SEU i els falangistes!"⁵

L'abril de 1946 es reconstituïa formalment la FNEC com a plataforma d'unitat d'acció entre grups universitaris ja organitzats i amb un signe marcadament nacionalista. El Manifest fundacional deia així:

"Universitaris de Catalunya:

"S'ha constituït de bell nou la FEDERACIO NACIONAL D'ESTUDIANTS DE CATALUNYA destinada a aplegar tots els grups universitaris que treballen per la nostra llibertat. Respon aquesta reorganització a

la necessitat vital de crear l'instrument per a lluitar des d'ara on sigui i com sigui per la Universitat Catalana.

"L'espantalla que avui ofereix la nostra Universitat, ens crema la sang; la veiem en mans dels enemics de Catalunya i de les mitjanies oportunistes que s'aprofiten de l'absència forçosa d'aquells que per la seva capacitat i mèrits legítims regien les nostres aules, i ocupen posicions que mai haurien assolit pels seus propis mereixements.

"I per altra part, sota la protecció d'aquestes autoritats acadèmiques, el SEU, encarregat de descatalanitzar les masses universitàries, ha emprat moltes vegades el vergonyós sistema de l'acció directa i la violència. Tots coneixeu, desgraciadament, les vexacions de que heu estat objecte molts de vosaltres que clamen justícia.

"Contra la Universitat es dirigeixen els més grans esforços del règim de Franco per a ensorrar definitivament la cultura catalana i gairebé, diríem, tota la cultura. Segons Franco, Catalunya ha desaparegut. El nostre art, la nostra història milenària, la nostra literatura, el nostre dret, la nostra ordenació econòmica, àdhuc la nostra llengua i la nostra bandera; tot, absolutament tot el que té regust de catalanitat, és negat al nostre poble. Amb els anys que han passat, ha quedat ben clar que la repressió de Franco a la nostra terra no s'orienta vers uns sectors més o menys "extremistes", sinó que s'adreça contra Catalunya. Franco ha comès davant la Història el crim polític més enorme: ha pretès arrabassar la vida espiritual i material d'un poble.

"Ni com a catalans ni com a universitaris podem assistir amb passivitat a aquesta persecució anticatalana que no té parió en el nostre passat, i que s'ha llençat a destruir de soca i arrel les nostres llibertats polítiques, tan costosa renovellació d'aquelles per les que el 1714 moriren els nostres avis, i que no satisfeta amb això, ha intentat esbravar-se contra la nostra cultura i ha prohibit rabiosament la nostra parla, a l'aula i a la plaça, des del quadern de poesies a la trona parroquial.

"En front d'aquest panorama, recordem amb enyorança aquelles magnífiques institucions que sense cap ajuda oficial, i només amb l'entusiasme de la intel·lectualitat catalana, assoliren un nivell elevadíssim i un prestigi internacional. Envegem la sort de les generacions universitàries que ens precediren i que pogueren conèixer i formar-se a l'Institut d'Estudis Catalans, i tastar, en la imperfecció dels seus començaments, el que havia d'ésser la Universitat Catalana.

"Però els valors espirituals no moren. Les institucions que la Falange ha volgut suprimir han seguit treballant en la clandestinitat i han donat així un bell exemple de continuïtat. La FNEC, però, havia interromput les seves activitats. Es per això, doncs, que els estudiants catalans, conscients que únicament amb coratge i energia es pot reconquerir la Pàtria malmesa, han decidit reorganitzar l'antiga FEDERACIÓ i unir així els esforços de tots.

"La FNEC considera com la seva i més essencial missió el treballar per l'alliberament de Catalunya, afirma el dret d'autodeterminació de la nostra Pàtria i vol fer-se ressò de les inquietuds socials del nostre poble.

"La FNEC es reorganitza al marge de tot caire polític i lliure de tota ingerència sindical forastera i declara la seva voluntat de defensar els interessos professionals de tots els estudiants de Catalunya.

"La FNEC treballarà des d'ara per la catalanització i democratització de la Universitat.

"La FNEC fa constar el seu desig de que s'arribi a la creació d'entitats germanes a les terres de parla catalana.

"Amb l'ardent esperança de veure realitzades aquestes aspiracions, lluitarem i treballarem sense fatiga. El moment és difícil i les possibilitats d'acció són limitades, però aquests dies passaran i tornarem a ésser el que érem abans: estudiants catalans d'una Universitat Catalana.

"Coratge i decisió, companys, i ara més que mai: VISCA CATALUNYA!".⁶

Com es pot veure, la reconstitució de la FNEC responia a unes necessitats concretes de resposta a l'activitat del SEU falangista, però expressava també una clara voluntat d'empalmar i continuar amb la història anterior del nostre país i amb les seves institucions, de la qual història la mateixa FNEC formava part.

En la pràctica, la FNEC fou sobretot una plataforma de presència i contacte amb altres grups, organismes unitaris de l'oposició, organitzacions estudiantils d'altres llocs d'Espanya i congressos internacionals d'estudiants, a través dels quals els diversos grups universitaris que hi participaven multiplicaven la seva presència, però sense que hi hagués una afiliació directa superior a la de les organitzacions ja existents.

Quasi simultàniament a la reorganització de la FNEC a Barcelona, es féu una cosa semblant a França, entre estudiants exiliats. Ja en els anys 1939-1940, alguns dels estudiants de la Universitat Autònoma que havien hagut d'exiliar-se pogueren acollir-se a l'ajut de la Fundació Ramon Llull, costejada per la Generalitat a París, amb delegacions a altres ciutats franceses. A Montpeller, estudiants com Crstià Aguadé, Heribert Barrera, Alexandre Cirici, Concepció Ferrer, Joan Grases realitzaren algunes activitats culturals i editaren el mateix 1939 la revista Directriu, abans que alguns d'ells tornessin a Catalunya. Pel juliol de 1946 es constituí la delegació de la FNEC a França, ja en contacte amb els qui l'havien reconstruït a Barcelona, primerament a Montpeller i més tard en altres ciutats. Les seves tasques eren de reagrupar els antics adherents, incorporar-hi els més joves, inclosos els estudiants de batxillerat, i cercar ajuts i donar facilitats per tal de reprendre els estudis interromputs per les deportacions i altres dificultats de l'exili. El Consell directiu que es constituí estava format per: Heribert Barrera, Xavier Pou (Montpeller), Josep Pallach i Josep Palau (París), Miquel Cabra i Emili Pagès (Tolosa), Claudi Ametlla (Perpinyà) i Manuel Pérez Vila (Burdeus). S'arribaren a fer cursets accelerats per tal d'estar

preparats per la tornada al país, que es considerava imminent, i també es realitzà una Setmana d'Estudis Catalans a Prada, amb la participació de Josep Carner, Ferran Cuitó, Antoni Rovira i Virgili, Manuel Serra i Moret, Carles Pi i Sunyer, la presidència de Pompeu Fabra i la presència de Pau Casals. En tenim menys informació, però el fet és que també els catalans exiliats a Mèxic i a la Unió Soviètica reconstituïren sengles seccions de la FNEC, la primera --com la de França-- en una línia de clara continuïtat amb el del primer període de la Universitat Autònoma, amb una directiva formada per Vicent Verni, Carles Bosch, Albert Gassol, Manuel Duran, Antoni Peyrí, Joaquim Lluhí, Abel Gassol, i la segona expressant la major influència que hi havia assolit el PSUC durant la guerra.

Mentre els estudiants catalans intentaven tornar a posar dempeus les seves organitzacions d'abans de 1939, quelcom de semblant feien els estudiants bascos i madrilenys. Els primers reconstruïen a l'exili l'Euzo Ikasle Akartasuna (EIA) --Unió Nacional-Basca d'Estudiants--, i els segons donaven nova vida a la Unión Federal de Estudiantes Hispanos (UFEH) que volia crear una Federación Universitaria Escolar a cada Universitat de l'Estat espanyol, amb un manifest de gener de 1946. L'abril de 1947 serien detinguts els dirigents de la FUE de Madrid en una reunió al Liceu francès; dotze estudiants i dos inspectors del liceu foren jutjats en Consell de guerra i condemnats a penes entre sis mesos i tres anys de presó, i tres d'ells, Nicolás Sánchez Albornoz, Ignacio Faure Logaron i Manuel Larrau, s'evadiren del camp de concentració de Cuelgamuros, ja en 1948.

Al Congrés Mundial d'Estudiants

Però abans que les tradicionals organitzacions sindicals reconstruïdes dels estudiants dels diversos pobles de l'Estat espanyol, s'esvanissin juntament amb les perspectives de derrocament de Franco, havien tin-

gut conjuntament una significada presència internacional en la fundació de la Unió Mundial d'Estudiants, l'agost de 1946.

Durant l'any 1945 s'havia celebrat a Londres un Congrés Mundial de la Joventut, al qual havien assistit antics membres d'UFEH i EIA, que havia decidit, entre altres coses, convocar un Congrés Mundial d'Estudiants per l'any següent. Els estudiants bascos feren arribar la convocatòria a la FNEC a través del Govern de la Generalitat a l'exili, i aquella decidí enviar una delegació a Praga, que és on havia de celebrar-se la reunió. La delegació estava formada per Francesc Sirvent, que era el pseudònim de Joan Sansa, membre del FUC i únic membre procedent de Barcelona, Heribert Barrera, en nom de la FNEC de França, i Núria Pi i Sunyer, estudiant a Birmingham, representant d'altres sectors d'estudiants exiliats, políticament vinculats al Consell Nacional Català de Londres.

La delegació d'EIA, formada únicament per exiliats, la componien Teodor Aguirre, estudiant a Lovaina i germà del president basc, Iñaki Rentería i J.J. Beristain.

Per la UFEH hi assistí solament una delegació exiliada, ja que els estudiants procedents de Madrid no pogueren arribar al seu destí. La presidia Estévez, i en formaven part un estudiant català, Armand Duval, i un altre representant basc, tots ells membres de les JSU.

Aquesta disparitat de delegacions provocà un conflicte d'incompatibilitats, ja que la delegació de la UFEH pretengué que s'integressin a ella les representacions d'EIA i FNEC, mentre que aquestes exigien participar en el Congrés com a delegacions nacionals, amb una coordinació per a la lluita antifranquista. Després que cada delegació busqués els recolzaments corresponents entre les representacions dels altres països, es donà oficialment una prioritat provisional a la UFEH, però admetent la presència en el Congrés de les altres delegacions, i deixant la decisió definitiva en mans del Consell de la Unió Mundial d'Estudiants que aleshores es constituí.

Al Congrés assistiren representacions de trenta-vuit països, es declarà creada l'esmentada Unió Mundial amb un caràcter de lluita anti-feixista i per la llibertat, i s'aprovaren els seus estatuts. Al preàmbul de l'acta de constitució es deia, referint-se als objectius dels estudiants reunits:

"Construir un món millor, àvid de llibertat, de pau i de progrés. Mantenir-nos a l'avantguarda de la joventut mundial (...). La Unió Mundial d'Estudiants considera que la unitat de totes les forces democràtiques que treballen pel progrés i que funden llur activitat en els principis de la carta de les Nacions Unides és un factor indispensable per a l'establiment d'una ^{pau} justa i duradera i la igualtat de tots els pobles."

També es consideraven objectius de la nova organització internacional:

"Defensar els drets i els interessos dels estudiants, estimular tot millorament en llurs condicions de vida i nivell educatiu i preparar-los per al compliment de llur deure de ciutadans democràtics. "

En el Congrés, la delegació de la UFEH presentà un informe sobre la situació de la Universitat espanyola, en el que s'explicaven les lluites i activitats de resistència a l'interior del país, i com a conclusió del qual es rebutjà la presència de la Falange i el SEU en els organismes internacionals.

Els delegats de l'EIA i FNEC protestaren en veu alta que només hi hagués aquesta font informativa de les activitats dels estudiants de l'Estat espanyol i abandonaren momentàniament la sala de conferències. La delegació francesa --que es va mantenir neutral en tot el Congrés i en les escissions posteriors dels organismes internacionals d'estudiants-- va proposar una moció contra la clausura de les Universitats d'Euzkadi i Catalunya i contra la persecució de que aquestes dues cultures eren víctimes, però el delegat de la UFEH s'oposa a tot intent de fragmentar el

problema de la Universitat espanyola.

"Així va acabar-se --diu la crònica d'Orientacions⁷--, parlant de Catalunya i Euzkadi, el 1er. Congrés de la Unió Mundial d'Estudiants."

Tots aquests esdeveniments reflecteixen clarament la situació política del moment. La celebració del Congrés unitari d'estudiants de tot el món, i el fet que tingués lloc a Txecoslovàquia --punt crític de la situació de la postguerra europea--, eren encara una expressió de l'aliança de les diferents potències contra Hitler i de l'esperit unitari de la resistència antifeixista a Europa. Però els diversos incidents que es produïren en el transcurs del Congrés amb motiu de la composició d'algunes delegacions, i dels quals el cas de les delegacions de l'Estat espanyol n'eren una mostra significativa, avançaven ja els anys de guerra freda entre els dos blocs encapçalats pels Estats Units i la Unió Soviètica i la consegüent escissió --sobre la base de les referències internacionals-- de les forces democràtiques antifeixistes. En concret, el conflicte que afectà la FNEC deteriorà les relacions entre els membres del FUC que estaven vinculats al PSUC i els que estaven vinculats a UDC, amb notables tensions personals força allunyades de l'esperit unitari de tan sols dos anys abans.

En 1950 l'escissió era un fet: d'una banda es constituïa la Unió Internacional d'Estudiants (UIE), formada majoritàriament per representacions estudiantils dels països socialistes, mentre que d'altra banda es formava la Conferència Internacional d'Estudiants (CIE), encapçalada per la Unió Nacional d'Estudiants Americans (USNSA). Els estudiants catalans també se'n ressentirien.

L'activitat dels monàrquics

Encara que té una significació política diferent a l'actuació dels grups que hem esmentat fins ara, hem de citar també, dins del marc de les conseqüències contràries al règim de Franco del desenllaç de la

guerra mundial, la presència d'alguns grups d'estudiants monàrquics. Les aspiracions de don Juan de Borbón a substituir Franco s'havien manifestat ja en 1945 en un primer manifest signat a Lausanne on requeria al Caudillo a abandonar el poder i instaurar la monarquia. En un segon manifest, donat a conèixer a Estoril l'abril de 1947, el pretendent borbònic s'oposava a l'anunciada Ley de Sucesión i prometia una sèrie de reformes democràtiques cas d'arribar a regnar. Aquestes activitats de l'hereu de la dinastia arribaren a fer obrir esperances entre alguns sectors de l'oposició, sobretot vista l'actitud de les potències aliades i la difícil restauració de la legitimitat republicana.

A la Universitat de Barcelona hi havia un petit grup d'estudiants que es feien portanveus d'aquestes promeses i esperances i ostentaven alguns signes externs de la seva filiació política, com la de posar-se a la solapa un escut amb les inicials J3 (Juan 3º). Entre ells hi havia Ramon Dalmases (fill del marquès de Mura), Milà Sagnier, Juan Felipe Vila San Juan, Josep i Antoni Senillosa, Quer, Novellas, Moncada, Vilches, etc., tots ells de famílies properes a l'aristocràcia. Ja hem vist alguns incidents amb motiu del ressò del manifest de don Juan de 1945. La difusió del manifest de 1947 provocà ràpidament una reacció falangista. En els murals del SEU aparegueren caricatures del cap de la dinastia i expressions com: "Don Juan, Izquierdas", "Los Borbones, masones", "Contubernio monárquico-comunista", etc. Els estudiants al·ludits arrancaren els cartells i les hostilitats es convertiren en cops de puny i bufetades durant uns quants dies. Alguns estudiants demòcrates, no necessàriament monàrquics, també intervingueren contra els falangistes, i alguns d'ells, com José Agustín Goytisolo i Jaime Gil de Biedma, reberen i repartiren plantofades com els altres. Finalment, els estudiants Quer, Novellas, Moncada i els germans Senillosa foren considerats responsables de la propaganda monàrquica, detinguts per la policia durant tres o quatre dies, i multats pel governador civil.

Salvar-vos els mots

L'allunyament de les perspectives de canvi polític imminent provocat per la situació internacional, abocà definitivament la joventut catalana en un buit ideològic i cultural gairabé total, ja que d'una banda es produïa un desconeixement dels fets més elementals de la història de Catalunya, i la desconexió amb els que encara eren els únics intel·lectuals del país, i d'altra banda tampoc el règim franquista oferia cap construcció político-ideològica mínimament coherent que fos capaç d'enlluernar les noves generacions. En aquesta situació difícil, que a molts els feia témer fins i tot per la continuïtat mateixa de la cultura catalana, s'inicià un lent procés de recuperació que, en un principi, tenia objectius ben modestos: salvar la llengua, agrupar les forces escasses i disperses, connectar els joves estudiants amb la intel·lectualitat del període anterior a la guerra civil. De fet, la tasca dels grups i les activitats d'aquesta època no és més que la d'establir ponts cap al futur i traspassar la torxa a les noves generacions.

De fet, ja des de principis de la dècada dels quaranta havien funcionat alguns centres de reunió on s'intentava mantenir encesa la flama. Des del 1942 es reprengueren les classes dels Estudis Universitaris Catalans -- entitat fundada en 1903, després del primer Congrés Universitari Català-- en diversos locals com l'Ateneu Barcelonès, pisos particulars o la seu del també novament posat en marxa Institut d'Estudis Catalans, al número 600 de la Gran Via, antic local de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. En aquesta primera època el professorat era format bàsicament per Jordi Rubió (Literatura), R. Aramon i Serra (Llengua), Ferran Soldevila i Miquel Coll i Alentorn (Història), Borrell i Macià (Dret), Pere Bohigas (Paleografia), Salvador Millet i Bel (Economia). En 1946 es creà la Societat Catalana d'Estudis Històrics, i dos anys més tard, un grup d'estudiants de Dret, entre els quals hi havia Jaume Carner, Joan Reventós, Francesc Casares, Josep Mª Ainaud i Enric

Jardí es posaren en contacte amb advocats com Lluís Duran i Ventosa i Maurici Serrahima i professors com Josep M^a Pi i Sunyer, Joan Sardà De-xeus, Lluç Beltràn i Manuel Vallvé per tal de crear la Societat Catalana d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials.

No eren nombrosos els llocs de reunió i entercanvi d'inquietuds culturals dels estudiants que les tenien: la biblioteca de l'Ateneu, el seminari de Luis G. de Valdeavellano a la facultat de Dret, les tertúlies a casa del professor de Formación del Espíritu Nacional, Agustí de Semir, ...

Un dels grups que aconseguí una certa capacitat de convocatoria en activitats culturals i de formació fou l'anomenat Torras i Bages. Era format majoritàriament per antics alumnes de Blanquerna, d'ideologia catalanista i cristiana, i entre els principals animadors del mateix hi havia Jordi Figueras, Jordi Bonet, Jaume Carner, així com Anton Cañellas, Joan Reventós, Jordi Viladragas, Raimon Carrasco, Jordi Pujol, Josep Mª Piñol, etc. Una part de les activitats del grup eren de caràcter estrictament religiós, sota la direcció de mossen Lluís Carreras, com exercicis espirituals, celebració de la diada de Sant Jordi, etc. Però un altre aspecte de les seves activitats tendia a posar en contacte els universitaris amb les tradicions culturals del país i a introduir-ne de noves. Anaven en aquest sentit les conferències obertes a persones no membres del grup, donades en cases particulars per Carles Riba, Ferran Soldevila, Josep Mª de Sagarra, Miquel Coll i Alentorn i Lluís Carreras.

La politització creixent de molts membres del grup els portà a la constitució de la Joventut Catalana Democràtica (JCD), a finals del curs 1945-46 i a una ampliació de les activitats realitzades. Entre aquestes, cal destacar la publicació dels Quaderns de Sant Jordi, el primer número dels quals aparegue el juny de 1946, que era una revista editada a ciclostil en la que s'hi tocaven temes doctrinals, polítics i culturals. En la presentació del primer número s'hi deia:

"Els catalans que us presenten aquests quaderns no fem pas política --tal com pràcticament l'entèn el món--; no tenim altre propòsit que impossibilitar l'ofegament integral de les consciències; la nostra acció és de defensa cristiana, humana i religiosa alhora."

En els números següents s'hi publicaren per primera vegada al nostre país, traduïts al català, textos de Maritain i Mounier, màxims representants del pensament cristià progressista de l'època, així com cursets de llengua catalana, notes crítiques sobre la Universitat, etc.

També s'organitzà durant dos anys el Cartell de Premis Sant Jordi, concurs literari i de treballs d'investigació sobre temes de Catalunya fets per universitaris, fallat per un tribunal del qual formaven part alguns catedràtics i realitzat dintre del marc dels Estudis Universitaris Catalans.

El grup més inquiet de la Joventut Catalana Democràtica entrà aviat en contacte amb nuclis polítics que anaven més enllà de l'àmbit purament universitari. L'Anton Cañellas, per exemple, establí converses amb en Narcís de Carreras, que participava en un intent de reconstrucció de la Lliga Catalana, mentre que en Raimon Carrasco empenyia cap a la vinculació amb Unió Democràtica, que és l'opció que al final va predominar quan un grapat de membres de la JCD constituïren la Joventut d'Unió Democràtica (JUD). D'altres continuaren les activitats religioses en el grup Torras i Bages i, un cop llicenciats, a la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat, o feren opcions polítiques individuals.

Més duradora fou l'activitat del grup Miramar, constituït per un grup d'estudiants del FUC que prengueren el nom que tenia la promoció de l'Institut-escola a la qual pertanyien alguns d'ells. Els primers en impulsar-lo foren Josep Benet, Mª Montserrat Martí i Lluís Torras, així com Alvar Pérez (propietari de la distribuïdora de llibres Alpe), els quals oferiren la presidència del grup a Maurici Serrahima. Els cursets i conferències versaven sobre temes de literatura, art (citem a l'atzar

coses tan diverses com Botticelli, Elliott o el centenari de Verdguer), geografia i història de Catalunya, dret, corrents de pensament a Europa; hi havia també sessions de polèmica, i lectures i homenatges diversos. Poc després de ser posat en marxa, M. Serrahima ja podia anotar:

"Cada vegada veig més clar que Miramar pot arribar a ésser un instrument per reunir i cohesionar un cert jovent difícil d'atreure per camins directes, i també per trobar-hi xicots destacats i futurs possibles dirigents, encara que siguin de tendències diverses. I, sobretot, perquè, des d'ara, es coneguin entre ells i s'acostumin a con-viure."⁸

Les activitats duraren set anys, en el transcurs dels quals es renovà diverses vegades la junta directiva amb persones con Frederic Rahola, Alexandre Cirici, Mª Antonia Cot, Jordi Carbonell, Joan Triadú i molts d'altres que seria molt llarg enumerar. Les sessions se celebraven en cases particulars, als locals del London Club, la distribuïdora Alpe, la Unió Excursionista de Catalunya, etc., i als grups inicials d'universitaris s'hi anaren incorporant altres persones que ja realitzaven activitats pel seu compte, com els de la revista Ariel i altres. Entre les dotzenes de conferenciants que passaren per Miramar, a vegades en sessions de fins dues-centes persones, podem afegir als noms ja esmentats, Josep Mª Sagarra, R. Aramon, Jaume Aymà, Angel Panyella, Ferran Soldevila, Joan Oliver, Osvald Cardona, Jordi Rubió, Alexandre Galí, Jaume Vicens i Vives, Carles Riba, Joan B. Roca i Caball, etc.

A finals de 1952, el grup quedà definitivament aturat a causa de les divergents opinions aparescudes sobre la necessitat d'acceptar o no les facilitats legals atorgades per la política "liberalitzadora" del ministre Ruiz Jiménez i ja no tornà a reprendre les activitats. Es, però, sens dubte, una de les experiències més significatives en la tasca d'aglutinament de la intel·lectualitat catalanista i un dels centres més importants per tendir els ponts entre les generacions anteriors i posteriors a la guerra civil.

Un significat paral·lel tenien les classes clandestines de català que s'impartien en aquesta època, i a les quals assistien alguns grups d'universitaris, generalment procedents de famílies preocupades per la qüestió. Els primers cursets que es poden detectar anaven destinats a formar professors, que era la cosa més urgent, i foren impartits per Joan Triadú amb una subvenció donada per alguns intel·lectuals --Serrahima, Soldevila, Vicens, Rubió, Rahola-- a casa d'en Josep Mª Folch i Torres, a través del seu fill Ramon. Mentrestant, altres grups feien el mateix en una entitat anomenada Amics dels Castells i Monestirs, on feia de professor Artur Balot, antic locutor de ràdio abans de la guerra. Experiències d'aquest tipus duraren fins el 1953, any en que el Centre d'Influència Catòlica Femenina (CICF, més tard CIC) acollí la protecció paralegal dels cursets, molt abans encara de la fundació d'Omnium Cultural (1961).

Però l'únic acte veritablement massiu de caire catalanista que tingué lloc en aquest període fou la commemoració del centenari de l'entronització de la Mare de Déu de Montserrat, organitzat per la comissió Abat Oliba i celebrat el 27 d'abril de 1947. Hi hagué una concentració de set mil persones a Montserrat i l'assistència d'autoritats franquistes no pogué impedir que es realitzessin algunes accions de testimoniatge. Així, quan el ministre d'Afers Exteriors Martín Artajo anava a pronunciar unes paraules fou interromput pel cant col·lectiu del Virolai, i pocs moments després apareixia penjada d'una roca una bandera catalana col·locada pels Grups Nacionals de Resistència. En la preparació de la festa la comissió organitzadora aconseguí estructurar una xarxa de simpatitzants a molts pobles i comarques de Catalunya, basant-se en gran part en antics fejo-cistes. Josep Benet proposà que es constituís també una delegació universitària, la junta directiva de la qual queda formada per Jordi Bonet, Jaume Carner, Joan Reventós i Josep Mª Ainaud. Aquesta junta, amb delegats a totes les facultats, es va dedicar a reunir firmes demanant que el 27 d'abril fos declarat festa de precepte, repartí estampes i organitzà l'anada a Montserrat el dia previst. Més tard, organitzà també

una ofrenda pròpiament universitària, oferint a la Verge una "llàntia dels estudiants catalans" en una concentració al monastir el 26 d'octubre del mateix any.

Hem de citar encara alguns actes més que no cauen ben bé dintre dels àmbits esmentats.

Un d'ells és l'homenatge a Manuel Carrasco i Formiguera en el desè aniversari del seu assassinat, ocorregut el 4 d'abril de 1938. Unes dotzenes d'estudiants el recordaren a casa de Joan Reventós, amb parlaments de Jaume Carner, Josep Mª Ainaud i el fill de l'homenatjat Raimon Carrasco.

El maig de 1950 se celebrà també el cinc-cents aniversari de la Universitat de Barcelona amb un acte privat al qual assistiren uns dos-cents estudiants. Intervingueren Puig i Cadafalch, president de l'Institut d'Estudis Catalans, el catedràtic Joan Sardà Dexeus i l'estudiant Agustí Bassols, membre de la FNEC.

Renovació literària

I passem a veure algunes activitats literàries, ben significatives de les inquietuds d'alguns grups d'estudiants universitaris, que tingueren lloc a cavall de les dues dècades en que ens estem movent.

El febrer de 1949 surt el primer número de la revista Curial. La fan un grup d'estudiants de Lletres: J.F. Cabestany, Antoni Comas, Albert Manent, Joaquim Molas i Miquel Porter, pagant-se-la de la seva butxaca i amb escasos mitjans tècnics, però obertament, firmant els articles amb el nom de cadascú, tot i no tenir peu d'impremta legal. Es una revista d'art i literatura, allunyada ja de les publicacions clandestines de resistència de quatre o cinc anys abans; amb desig de continuïtat i supervivència lingüística i cultural, però també amb una gran receptivitat als nous corrents i tendències d'avantguarda. El grup és representatiu de la joventut intel·lectual del moment: no han rebut cap forma-

ció política o literària influent d'abans del 39, a diferència dels seus germans grans que actuaven entorn de 1945, són bastant autodidactes, i manifesten un cert esperit rebel que, en l'ambient somort de la Universitat i del país en que es mouen, pren necessàriament un caire individual, lluny encara de les referències col·lectives d'uns anys més tard. La presentació del nº 1 de Curial és prou expressiva:

"Els únics punts de contacte entre nosaltres són: el desig d'evitar aquesta vida mecànica i grisa de la majoria d'estudiants i el gust, cadascú a la seva manera i tendència, pels conceptes moderns de l'existència humana, de la cultura i de l'Art.

"La nostra posició davant el passat és de respecte. En la generalitat dels casos ens agrada i admirem el passat. Altres vegades ens limitem a comprendre'l. Però també comprenem que res no hi ha pitjor per a la cultura com l'estancament i la limitació. Es aixó el que fa que acceptem el passat com una lliçó perpètua per al present, però no l'acceptem de cap manera com a una realitat total ni actual.

"(...) Esperem que haureu comprès el nostre punt de vista i que, llegint aquesta revista i propagant les seves idees ens ajudareu en la nostra lluita contra l'intolerància i l'estancament."

En la línia apuntada, als sis números de Curial que aparegueren fins el setembre de 1950 s'hi troben tant Anselm Turmeda i Bernat Metge, com Foix i Riba, Espriu i Pere Quart, així com jazz i cinema, entusiasme per una exposició dedicada a Miró o el descobriment de Tàpies. El que no hi ha, significativament, és cap article sobre la Universitat, si exceptuem dues notes escrites des de l'exili per persones que hi havien estudiat abans de 1939.

Aviat sortiren seguidors de l'exemple de Curial a altres facultats i escoles. El març de 1950 apareixia Ictini, revista feta per estudiants de l'escola Industrial sota l'impuls de Pere Figuera i Serra, Casademont i Xavier Rutllan, amb un format de quartilla i mitjans precaris. Era dedi-

cada preferentment a temes tècnics i científics, però també amb una clara intenció de reafirmació cultural catalana i de preocupació per les qüestions d'actualitat més innovadores. A la presentació del número 1 s'hi llegeix:

"S'ha de complir, sense mires al passat, el punt de vista d'enderrocar l'estancament, la inactivitat i la manca de zel per les coses que han de merèixer l'aprovació de la Humanitat sencera."

En els quatre números apareguts fins el gener de 1951 s'hi troben des d'articles com "La invenció de la làmpara incandescent" i "La destil·lació molecular" fins a altres sobre la "Teoria de la relativitat" o "La vida en altres mons", tot passant pel record dedicat a científics catalans com Narcís Monturiol --en qui s'inspira el títol de la revista--, Esteve Terrades o Emili Vallès i Vidal.

També a la facultat de Dret aparegueren l'octubre i el novembre de 1950 dos números d'una revista que escollia el títol "sota l'advocació clàssica i humanística de la paraula Fòrum", en paraules de la presentació. Era dirigida per Francesc Faus i Màrius Falcon, i s'hi tocaven temes econòmics, socials i jurídics amb força càrrega crítica, i fins i tot hi ha referències prou clares a la Universitat, en un cas indirectament, parlant de la Universitat anglesa, i en altres afirmant coses tan poc escoltades en aquell moment com que "la labor universitària és una labor de conjunt, un treball d'equip de professors i alumnes", o que "a més de les classes i els examens, calen conferències, cursos monogràfics, Seminaris i Cercles d'Estudi".

La simple existència de revistes fetes per estudiants sense control de les autoritats acadèmiques, i en català, era ja un motiu d'alerta per les jerarquies del moment, i més encara si la situació legal de les mateixes no acabava d'estar prou clara i s'hi podien llegir coses que mai havien aparegut per cap temari d'estudis, si és que alguna jerarquia tenia la paciència de llegir-les. El fet és que aviat sortiren dificul-

tats i denúncies. Alguns estudiants, com Joaquim Molas i Miquel Porter, fins i tot es presentaren i sortiren elegits delegats de curs l'octubre de 1950 per tal de ~~topar~~ ^{trobar} una tapadora legal a la revista i arribar a un acord de tolerància amb el cap del SEU de la facultat de Lletres. Però el gener de 1951 la policia cridà a declarar els redactors de les revistes i foren imposades cinc multes governatives de 10.000 pts. cada una: dues per als dos impressors de Curial, i una per a cada un d'Ictini, Fòrum i Baloo, que era una revista feta per un grup d'escoltes. Els estudiants feren esforços per recollir-els diners d'allí on van poder, però les queixes davant el rector Luño Peña només els serviren per escoltar noves amenaces. Pels mateixos dies també quedà interrompuda Ariel, "revista de les Arts", que feia cinc anys que apareixia entre la clandestinitat i la tolerància, i Occident, apareguda l'any anterior. Eren signes que s'acabava tot un període de la política governamental.

Encara el SEU pretengué recuperar, sense èxit, els impulsos literaris d'alguns col.laboradors de les revistes esmentades, però l'únic resultat d'aquest esforç inútil fou l'aparició el maig de 1952 d'uns "Cuadernos Universitarios de Poesía" titulats Azemar, amb peu d'impremta i firma del SEU. Valgui com a índex de representativitat que hi havian setze poemes i textos en castellà, de Lope de Vega a Joaquín de Entrambasaguas, un en francès, dos en anglès, cap en català, i una sola pàgina de les vint-i-vuit del total escrita per un universitari.

L'altra experiència literària significativa que hen de mencionar és l'edició durant tres anys de l'Antologia poètica universitària, apareguda el 1949, 1950 i 1951-52. N'hi ha una quarta, publicada anys després, i de la qual parlarem en un altre capítol.

La primera edició va ser feta en règim de propietat de l'autor, en un format petit (12,5 x 17,5), amb portada a dos colors i un disseny pràcticament idèntic al de les publicacions del servei d'extensió cultural de la Universitat Autònoma, el record de la qual es volia fer reviuire. Se'n feren cinc-cents exemplars, tot i que la censura només n'havia

autoritzat cent, que es vengueren ràpidament entre els estudiants. En la presentació es deia:

"El present volum és una antologia de poetes universitaris en llengua catalana. En publicar-la, no pretenem sinó donar a conèixer una mostra de la poesia, diversa de tendències i de pensament, dels que convivim avui a la Universitat. I a la vegada, una clara prova de la vitalitat de la nova generació."

A la primera Antologia poètica hi participaren: Mª Eulàlia Amorós, Francesc Casares, Enric Casassas, Mercè Costa, Jordi Cots, Josep Mª Espinàs, Joan Garrabou, Jordi Geli, Enric Gispert, Enric Hernández-Roig, Albert Manent, Joan Reventós, Josep Mª Sabanés, Martí Suñol i Joan Vergés. La majoria dels poetes i versificadors es reuniren a casa de Salvador Espriu, el qual els animà a continuar l'obra empresa pel que significava de continuïtat i esperança.

La segona Antologia fou ja editada dins de la col·lecció Els llibres de l'Ossa Menor, i era justificada amb aquestes paraules:

"L'impuls de donar fe de vida, portà a la publicació la primera i ha fet possible la nova. Amb el mateix esperit l'oferim."

A més d'alguns dels esmentats, hi escrivien Joan Argenté, Manuel Balasch, Joaquim Bruguera, Mª Cinta Català, Miquel Coll, Raimond Cornudella, Josep Espar, Francesc Faus, Jaume Ferran, Jaume Forga, Miquel Mª Lluch, Joaquim Molas, Manuel Nadal, Mª Teresa Nolla, Antoni Sala Cornadó, Agustí Tordera. A la tercera, els noms nous eren Josep Arquer, Francesc Jené, Rosa Porter, i Josep Solsona.

Citem, per acabar aquesta relació d'activitats culturals, de diversos tipus però unificades per l'ambient de malfiança i hostilitat oficial en que es desenvolupaven, una experiència teatral. A principis de 1951, els estudiants que es reunien al seminari García Lorca de L'Instituto de Cultura Hispánica, entre ells coneguts monàrquics com Francesc Sitjà,

Antoni Senillosa i Román Rojas, decidiren organitzar una lectura d'una obra teatral a la Universitat. Llavors els teatres de cambra feien primeres temptatives i hi havia un ambient favorable. L'obra escollida i llegida a l'Aula Magna fou Los árboles mueren de pie d'Alejandro Casona. L'acceptació per part dels estudiants fou favorable, però la premsa reaccionà com si s'hagués comès un greu delictes. El Correo Catalán afirmava que García Lorca "había sido siempre un poeta superficial y mediocre", i Solidaridad Nacional qualificava Casona de "conocido salteador de caminos". Els insults s'extingueren a tots els teatres de cambra, els quals foren qualificats de "burros", "asquerosos", "repugnantes", "sucios", "atontados", i "sinvergüenzas".

La vaga dels tramvies de 1951: s'acaba la postguerra ⁹

El boicot als tramvies i la vaga general de Barcelona de març de 1951 assenyalen un tomb decisiu en els moviments populars sota el franquisme. Sense aprofundir gaire l'anàlisi, diguem que pot ésser considerada com una clara manifestació de l'esgotament de les fòrmules polítiques de la llarga postguerra, tant per part del règim com per part de la resistència, --que eren en gran part una prolongació de la problemàtica de la guerra civil--, i al mateix temps, com l'aparició de noves formes de lluita i d'acció de masses que van ja en la línia que seguirà la reconstrucció del moviment obrer i popular en anys posteriors. La participació dels estudiants fou prou important com perquè ens entretinguem en recollir els fets amb un cert detall, abans de fer-ne una valoració més àmplia.

L'odi popular contra els tramvies com a símbol de les dolentíssimes condicions de vida de les classes populars, ja tenia una certa tradició que havia esclatat en diversos conflictes col·lectius d'anys enrera. En les pàgines anteriors n'hem recollit també algunes mostres vinculades a algunes formes de protesta dels estudiants (campanya d'Alerta, aldarulls a finals de 1945). Però els primers símptomes del que havia d'acabar

sent la gran vaga de 1951 aparegueren entorn de la primera setmana de febrer d'aquest any, quan començaren a circular uns papers mecanografiats, en català i en castellà, amb el següent text:

"Barceloní:

"Si ets un bon ciutadà, a partir del dia 1er. de març i fins que no s'igualin les tarifes de la Companyia de Tramvies amb les de la capital d'Espanya (0,40 Ptas. segons pots llegir a La Vanguardia del dia 28-1-51, pag. 3ª, crònica de Madrid):

"Traslladat a peu a les teves ocupacions habituals.

"En el teu propi benefici, i el més ràpidament possible, fes quatre còpies d'aquesta cadena i envia-les a quatre mics diferents.

"Si vols ésser un ciutadà d'honor, fes-ne vuit més.

"Espanya una? Doncs per a tots igual."

Aviat els estudiants es feren eco de la campanya i començaren a estendre la consigna. El 22 de febrer aparegueren ja algunes inscripcions en guix a la façana de la Universitat: "Abajo la Compañía", "No subáis al tranvía", etc. El dia següent, al carrer Pelai començaren les primeres trencadisses de vidres dels tramvies, fent-se baixar els passatgers i acabant amb la intervenció de la policia, fets que continuaren els dies següents davant de la facultat de Medicina i a l'Escola Industrial. En aquesta darrera la policia entrà el dilluns dia 26 i hi detení alguns estudiants. Grups diversos realitzaren accions semblants a diversos barris de Barcelona, i aviat la protesta prengué un to clarament antifranquista. Apareixen pintades com "Franco no, tranvías tampoco", i comencen les denúncies contra el governador civil Baeza Alegría, a qui es fa principal responsable de la corrupció i ineficàcia que caracteritzen tota la administració franquista. Probablement amb la simpatia o fins i tot la complicitat d'alguns sectors oficials, més o menys identificats amb la Falange i el Sindicat vertical, començaren a córrer diversos rumors de desprestigi del governador Baeza, entre ells el de les seves relacions

amb la vedette de revista Carmen de Lirio. El fet és que la sensibilització entorn del discriminat augment del preu del billet de tramvia anà augmentant i una gran pert de les frustracions col·lectives i protestes contingudes que s'havien anat acumulant en els anys anteriors es canalitzà contra aquest fet simbòlic, gairebé una provocació.

L'1 de març el boicot als tramvies fou total (97,7%, segons els càlculs de Félix Fanés), tota la població treballadora es dirigí a peu a la feina, i hi hagueren grups i enfrontaments amb la policia a tota la ciutat. De resultes d'aquests, es produïren tres-centes detencions i un nen de cinc anys morí d'un tret. La nota humorística la donaren els estudiants, que cridaven pel carrer Pelai, referint-se al governador: "Por la mañana cirio (es veu que era molt devot), y por la noche Lirio".

El boicot continuà els dies següents, amb especial significació el diumenge dia 4, de fred i pluja torrencial, en el que el governador confiava, sense èxit, en trencar-lo a la sortida del camp del Barça a Les Corts.

La situació evolucionà ràpidament. Els representants de les diverses institucions econòmiques de la burgesia del país començaren a bellugar-se per tal de trobar una sortida a la insòlita situació. Els presidents de les Cambres de Comerç, Indústria, Propietat Urbana, Sindical Agrària, Foment de Treball, I. Agrícola de Sant Isidre, Societat Econòmica d'Amics del País, pressionaren davant l'Ajuntament, la Companyia de Tramvies i la CNS, i el dimarts dia 6 el govern acordava restablir les velles tarifes i acceptar la dimissió de l'alcalde de Barcelona, Baró de Terrades, que fou substituït per Antonio Ma Simarro, fins aleshores president del Col·legi d'Advocats.

Però no acabà aquí la protesta popular. El mateix dia que es tornaven a instaurar les antigues tarifes i era substituït l'alcalde, uns dos mil enllaços sindicals es reunien a l'edifici de Via Laietana en una convocatòria del delegat provincial de Sindicats que intentava apuntar-se mèrits en les gestiones realitzades els dies anteriors. Molts dels enllaços

assistents havien estat elegits feia un any, en unes eleccions a les quals per primera vegada el PSUC havia cridat a participar. De seguida els jerarques es veieren desbordats i els càrrecs sindicals reunits decidiren convocar una vaga general pel dilluns dia 12 de març, en protesta per la carestia de la vida -- trasfons del conflicte dels tramvies-- i per la llibertat dels detinguts fins aleshores.

El dia previst la vaga s'extengué des del Poble Nou als altres barris industrials de Barcelona, i milers de vaguistes es concentraren al centre de la ciutat. Segons la nota oficial del governador, "curiosos, desocupados, mujeres y chiquillería" promogueren manifestacions i disturbis, entre altres llocs a la Rambla, plaça Catalunya, plaça Universitat, Pelayo, Portal de l'Angel, Ronda de Sant Antoni, etc., amb participació altre cop d'estudiants. Una manifestació baixà per la Via Laietana, mentre anaven tancant les botigues, i s'enfrontà amb la policia davant de Jefatura; després es dirigí al Govern Civil i hi hagueren més enfrontaments a la plaça Palau, Correus, on a causa dels trets de la policia a cavall hi hagué un altre mort i tres ferits. El dia següent continuà la vaga general, mentre la Guàrdia Civil ocupava els carrers, al port fondejaven vaixells de guerra, i el delegat provincial del Ministerio de Trabajo anunciava l'acomiadament dels 300 detinguts. Escamots de falangistes armats col.laboraren també en la dissolució dels grups i la tornada al treball.

L'epíleg d'aquests fets fou --ara sí-- la dimissió del governador Baeza, en un total desprestigi i fracàs polític, i el nomenament per al mateix càrrec de Felipe Acedo Colunga.

Ampliant el que ja hem dit anteriorment, la vaga de tramvies era un clar símptoma de la inviabilitat de la política de simple repressió -- que ocultava corrupcions i abusos de tota mena-- que havia caracteritzat el règim en la dècada dels quaranta, i l'expressió que les classes populars no tolerarien indefinidament que continués la situació tal qual. Per aquesta banda, el desprestigi i l'aïllament de les autoritats havia

portat fins i tot a una poc usual intervenció directa de la burgesia del país en els afers públics, i s'havia posat de manifest significatives discrepàncies entre diferents sectors i aparells del poder. Per una altra banda, l'acció de les masses populars --que era en gran part espontània-- indicava també la superació de les formes de resistència guerrillera dels anys anteriors, formes que ja havien estat abandonades un temps abans ~~les~~ pel PCE i el PSUC i que només continuaven alguns sectors cenetistes. La intervenció decidida de la classe obrera en l'escena política a través de la vaga general, era expressió del seu potencial hegemònic en el si dels moviments populars, que anys més tard es desenvoluparia amb força, potencial més clarament manifestat encara per la inexistència de cap mena d'alternativa política d'oposició per part de les forces polítiques catalanes, definitivament fracassades les plataformes de l'exili després de la segona guerra mundial.

Pel que fa al moviment estudiantil, que és el que aquí més ens interessa, la vaga de 1951 significà també un canvi de formes d'acció respecte a la resistència de postguerra. No era encara l'aparició d'un moviment pròpiament universitari, basat en la situació específica dels estudiants i actuant en la vida pública des d'objectius i plantejaments propis --com succeiria anys més tard--, però era la incorporació declarada --de moment a través dels grups més actius i conscienciats-- de tot un grup social, fins llavors considerat en gran part com a privilegiat, i compost de fet majoritàriament per fills de la burgesia, a les files de la lluita popular contra la dictadura i per una vida més digna. Havia de ser un precedent important en la trajectòria posterior de la lluita universitària. Permeti-s'ens acabar aquest capítol amb el text d'una octavilla que caigué pels patis de la Universitat el dia 9 de març i que expressava d'alguna manera aquest fet nou de la incorporació dels estudiants a la lluita de masses de les classes populars. Deia així:

!ESTUDIANTES!

!Os damos las gracias de todo corazón!

!NO DESMAYEIS!

Necesitamos mejorar nuestro nivel de vida
tan quebrantado

!!OS SEGUIREMOS SIEMPRE!!

EL BUIT DELS ANYS CINQUANTA

Els primers anys cinquanta varen ser els de la màxima estabilitat i consolidació del franquisme, coincidint amb la consecució del reconeixement internacional per part de la majoria dels països del bloc occidental, en plena guerra freda: Concordat amb el Vaticà, acords amb els Estats Units (1953), etc. En aquest període es produeix també una certa reestructuració de les forces de l'oposició, les quals coneixen un dels moments més baixos d'activitat i han de fer en molts casos un canvi de plantejaments per tal d'abordar la situació des de nous punts de vista, deixant definitivament de costat els tipus d'acció de resistència més o menys adequades a la conjuntura de la postguerra mundial i creant instruments de recomposició dels moviments de masses de les classes populars. Aquesta conjuntura coincideix a més a la Universitat amb un veritable canvi de generacions entre els estudiants --comencen a arribar-hi les primeres promocions nascudes durant o després de la guerra--, i amb els primers tempteigs d'una política de liberalització cultural per part del ministeri que hauran de possibilitar l'expressió de les ànsies de democratització i renovació política i ideològica. En alguns aspectes, la solució de continuïtat que es produeix aquests anys entre els joves estudiants polititzats en un sentit democràtic --els quals segeixen sent una petita minoria-- és potser fins i tot més acusada que la que s'havia produït en la més immediata postguerra respecte als plantejaments político-ideològics d'abans de 1939.

En altres aspectes, en canvi, les formes d'acció i d'organització dels anys quaranta foren encara continuats per alguns grups que havien començat a actuar ja abans de la vaga de 1951. Començarem per explicar l'actuació d'aquests, que mantenien també la plataforma de la FNEC com a vinculació unitària, abans de passar als elements de renovació que apareixen en el període.

Continuïtat de resistència

Les sigles de la FNEC, en realitat, no havien acabat de desaparèixer del tot i havien continuat sent usades pels estudiants catalanistes a finals de la dècada dels quaranta. Especialment el grup format per Salvador Casanovas, Jordi Casas-Salat i Josep Mª Ainaud havien mantingut la presència de la FNEC com a representant dels estudiants davant d'altres forces polítiques o amb ocasió d'accions propagandístiques en alguna efemèrides especial.

Així, la FNEC s'adherí per exemple al Consell Federal Espanyol del Moviment Europeu, creat el febrer de 1950, amb un caire força diferent del de la unitat antifeixista de la Unió Mundial d'Estudiants de 1946, és a dir, en clara aliniació a l'òrbita americana en la guerra freda.

Un dels episodis relacionat amb aquesta presència internacional de la FNEC tingué lloc precisament l'1 de març de 1951, en plena vaga de tramvies. Havien arribat notícies que la Confederació d'Estudiants Belgues, a proposta dels estudiants catòlics i en contra de l'opinió dels estudiants socialistes, volia discutir la possibilitat d'establir relacions amb el SEU. El dia esmentat, Hilari Raguer --que era a Barcelona de permís del servei militar-- es reunia a la cantonada de Muntaner-Via Augusta amb Francesc Bonet, per tal de mostrar-li l'esborrany d'una carta signada per la FNEC i dirigida als estudiants belgues rebutjant les relacions amb el SEU. Una camioneta de la policia, que patrullava intensament amb motiu de la vaga de tramvies, va sorprendre el contacte i detenir Raguer i Bonet, els quals foren acusats de "conspiracions internacionals" i en el cas de Raguer condemnat a dos anys de presó, dels quals en complí únicament nou mesos al castell de Montjuïc.

Però les principals accions d'aquest temps varen ser realitzades per un grup, format principalment entorn de Pere Figuera i Serra, que funcionà amb gran autonomia i prolongà la seva existència fins i tot després que molts dels seus membres haguessin deixat de ser estudiants universitaris. L'adscripció al grup era bastant flexible i venia determinada

únicament per la participació en accions concretes i per l'acord amb l'esperit unitari de la FNEC, la qual cosa feia que hi poguessin participar persones que ja militaven en organitzacions polítiques (FNC, MSC, UDC) i independents. Entre els més habituals podem citar, a part de Pere Figuera, Joan Reventós, Jordi Pujol, Robert Comet, Hilari Ragner, Joaquim Adroher, Xavier Rutllant, Albert Manent, etc.

Probablement la primera acció realitzada per aquest grup fou una pintada nocturna al pati de la Universitat a finals d'octubre de 1949 amb les inscripcions "Catalunya per als catalans", "Volem una Universitat catalana", i les quatre barres pintades. En descobrir-se els textos, el matí següent, fou retardada l'entrada dels estudiants que assistien normalment a classe per tal que els bombers tinguessin temps de borrar-les. El mateix any, el grup realitzà també una pintada als voltants del camp de Les Corts coincidint amb la celebració del cinquanta aniversari del F.C. Barcelona, i participà activament en la vaga de tramvies de 1951. Però les accions més sonades i característiques del grup es produïren amb motiu d'esdeveniments de significat polític general en els quals es feia acte de presència en nom de la resistència catalana.

El juliol de 1951 arribà, per primera vegada des de 1939, a Barcelona una representació de la VI Flota de la United States Navy, de la qual formava part el cuirassat Newports News dirigit per l'almirall Forrest Sherman. Era un precedent dels crèdits americans cedits al govern espanyol al cap d'un any i de la firma dels acords de dos anys després. Els visitants ianquis van ser solemnement rebuts per les autoritats oficials: curses de braus, banquets, homenatges... I a la sessió donada en el seu honor al teatre del Liceu, alguns membres del grup esmentat llençaren des del galliner uns fulls de color vermell, escrits en anglès, i signats com "Resistència Catalana", en els quals es deia que els americans, com a "defensors de la democràcia", no havien d'ajudar al règim de Franco. Als oficials de la llotja presidencial fins i tot els en caigueren

a sobre. La policia realitzà alguns interrogatoris, especialment als universitaris catalans que havien estat lectors d'Universitats angleses els anys anteriors, i Robert Comet, sabent que el buscaven, se n'anà a l'exili, on hi ha estat fins l'11 de setembre de 1976.

La mort de Josep Pous i Pagès, president del Consell Nacional de la Democràcia Catalana, succeïda a Barcelona el 15 de febrer de 1952, també fou motiu de testimoniatge catalanista per part d'alguns grups de persones. Al seu enterrament, alguns universitaris vinculats als grups d'acció i a les activitats culturals i literàries que abans hem esmentat, portaren una corona de flors amb les paraules "Els joves a Pous i Pagès", i hi feren acte de presència, alguns d'ells vestits amb l'uniforme d'oficial de les milícies universitàries, per la senzilla raó que havien de presentar-se a instrucció al cap de molt poca estona i no tenien temps d'anar a canviar-se. El fet, però, fou diversament interpretat, i el Servicio de Información Militar detingué primer a Vicenç Faus i interrogà després altres estudiants durant unes quantes hores. Ja aleshores els interrogadors els advertiren que no tolerarien cap perturbació en l'imminent Congrés Eucarístic que s'havia de celebrar a Barcelona.

Aquest tingué lloc el maig del mateix any, amb la ciutat coberta de lluminàries i ornats, i amb representacions estrangeres que per primera vegada es reunien a Espanya en un acte oficial presidit per Franco. En la sessió de clausura, l'arribada de Franco i el govern a la plaça Pius XII, a dalt de la Diagonal, enmig d'una gran concentració, coincidí amb el desplegament d'una bandera catalana a la muntanya de Sant Pere Màrtir. Estigué tres quarts d'hora penjada, mentre els estudiants que l'havien col.locat quillaven per les clavegueres. El dia següent, en va aparèixer una altra a Montserrat.

Hi hagueren altres accions d'aquest tipus, com la col.locació de banderes catalanes al pati del palau de la Generalitat el dia de Sant Jordi, a la xemeneia de l'Escola Industrial, a la plaça Catalunya i a la plaça

Universitat, i pintades en el circuit del premi automobilístic Peña Rhin, a Arenys de Mar coincidint amb una reunió de jerarques del SEU en aquesta localitat, etc. El grup es desfé finalment en 1954 quan el seu principal impulsor, Pere Figuera, fou detingut i empresonat.

La "liberalització" de Ruiz Jiménez

Ja aleshores s'havien produït les principals fites de la política amb la qual el ministre d'Educació nomenat el juliol de 1951, Joaquín Ruiz Jiménez, intentava adequar alguns aspectes de l'aparell universitari als canvis produïts des de 1939.

Representant dels sectors procedents de l'Acció Catòlica, que havien anat accedint a posicions de poder dintre dels aparells de l'Estat franquista a mesura que la derrota nazi-feixista havia deixat obsoleta la Falange, Ruiz Jiménez agrupà entorn seu un equip format per homes de diverses procedències --molts d'ells falangistes evolucionats-- com Laín Entralgo, Tovar, Torres López, Pérez Villanueva, i intentà definir les línies generals d'una política de liberalització graduada amb el consens del cos docent. Així es realitzà el juliol de 1953 una titulada Asamblea de la Universidades Españolas amb caràcter consultiu a la qual hi assistiren les juntes de govern de totes les Universitats de l'Estat i un catedràtic elegit pels seus col·legues a cada facultat o escola. S'hi tractaren tots els temes importants de l'ensenyament universitari i s'aprovaren conclusions tendents a la descentralització dels plans d'estudi i dels criteris de contractació del professorat, una tímida elecció dels degans de les facultats en terna proposada al ministeri per part dels catedràtics, i sobretot, la introducció d'un automatisme en el nomenament de tres dels cinc membres dels tribunals d'oposició, superant doncs l'arbitrarietat total que havia regnat en aquest punt fins aleshores. Aquesta conclusió fou en realitat l'única que es va dur a la pràctica, i va obrir la possibilitat d'ampliar una mica els crite-

ris d'accés a la càtedra, tot i que les facultats que el ministeri es reservava de convocar oposicions en el moment que volgués convertiria l'automatisme formal en un instrument d'intrigues i "chanchullos" de tota mena.

Paral·lelament, el mateix estiu se celebrava també oficialment un Congreso Nacional de Estudiantes, que serví perquè el ministeri posés en clar la seva voluntat de definitiva despolitització del SEU, dedicant-lo exclusivament a tasques assistencials de caràcter corporatiu. L'any següent es dictà el Reglamento de disciplina académica que, mantenint i tipificant dures penes contra els estudiants que "alteren el orden académico" --i de les quals se'n va fer ampli ús en els anys següents, com veurem--, de fet venia a traspassar les facultats repressives del SEU a les autoritats acadèmiques.

Desintegració del SEU

Tota aquesta política provocà una actitud d'aferrissada resistència per part dels nuclis falangistes més intransigents que encara quedaven en el SEU, resistència que es transformà en hostilitat primer i en atacs directes més tard, fins a saldar-se en una derrota per ambdues bandes el 1956, que obrí pas al veritable procés de politització democràtica de masses dels estudiants. Aquests nuclis falangistes s'agrupaven entorn del jefe nacional del SEU Jorge Jordana Fuentes i, com ja hem apuntat anteriorment, dirigien la part principal de les seves descàrregues contra les forces que intentaven introduir la monarquia de don Juan de Borbón com a règim de successió a curt termini de la dictadura del general Franco. Era en aquest projecte polític --que, com veurem, responia al no solucionat problema institucional del règim, i fins i tot intentaria, en una de les seves versions, utilitzar a favor seu determinades mobilitzacions populars-- on els falangistes veien globalment cristallitzat el procés de desfalangistització que s'estava impulsant a la Universitat,

i per això el denunciaven tant. Una mostra d'aquestes posicions la trobem, per exemple, en un article del mateix Jordana a la revista seuísta de Madrid Haz, reproduït al reaparegut Estilo de Barcelona. La part final de l'article diu així:

"En las actividades deportivas, asistenciales, culturales, en los aspectos profesionales, en el SEU caben todos. Pero la dirección de su política, la pertenencia a la Falange, la voluntad revolucionaria tiene que ser vigilada por una minoría de mando o de ofensiva que no permitirá que, so pretexto de cuestiones de escasa importancia, sean ni discutidas ni alteradas. Para ello empleará toda su fuerza.

"Si en la Universidad se monta por los grupos restauracionistas un ataque contra el Sindicato, no deben creer la Universidad o el propio Estado que esto son cuestiones que se ventilan entre estudiantes y que se solucionan dejando abandonado al SEU a su suerte. Lo que se ventila es la primera batalla de una guerra que, procedente de la derecha ultrarreaccionaria, va dirigida a alterar o suprimir lo que en el Régimen hay de original y de atractivo: el nervio y la doctrina de la Falange. Para que, sin ellos, una Monarquía que no tiene que ver nada con lo previsto en la Ley de Sucesión, una Monarquía restaurada, conservadora y liberaloide, pudiera borrar de la Historia de España la existencia del 18 de Julio."¹

A Barcelona, representava aquestes posicions el jefe del districte del SEU, Santiago Joaniquet, que dirigia personalment la Centuria Lambruschini. Tregué de nou Estilo de 1953 a 1955 i hi exposava sovint les seves amenaces. Així, per exemple, al discurs d'inauguració de curs d'octubre de 1954 assegurà:

"Lucharemos abiertamente contra quienes vienen a la Universidad pregonando restauracionismos políticos."

Les tasques de la centuria Lambruschini eren definides així:

"Lucha política en la Universidad, proselitismo nacional-sindica-

lista, propia exigencia formativa y atención vigilante ante rebrotes monarquizantes y reaccionarios." 2

El panorama del SEU, doncs, era prou clar: uns petits nuclis falangistes, encara més aïllats i desprestigiats que en els anys quaranta, amb gairebé l'única missió de combatre les posicions liberalitzadores procedents del propi ministeri, els projectes monàrquics i els estudiants demòcrates, i un buit general en la tasca d'enquadrament de tots els estudiants dels quals només s'ocupava una inoperant burocràcia administrativa dedicada a labors assistencials. Aquest panorama va permetre ja en aquests primers anys cinquanta --abans, per tant, que fos una opció general del principals grups polítics democràtics a partir de 1958-- la realització d'algunes tasques i l'aprofitament d'alguns serveis de l'estructura seuísta en un sentit de conscienciació progressiva dels estudiants.

Especialment important fou el Servicio Universitario de Trabajo (SUT) creat cap a l'any 1950 a Madrid per un grup d'estudiants, i legalitzat mitjançant la seva integració en el SEU a finals del curs 1951-52. En aquest darrer any es creà a Barcelona, dirigit primer per l'estudiant aleshores encara falangista Josep Ramon Figuerol, que després tornarem a trobar en posicions d'esquerra, i després per Josep Ignasi Urenda, que féu una evolució semblant. El SUT promovia el contacte directe entre estudiants i el món del treball mitjançant l'organització d'estades d'un mes de grups de 20 a 30 estudiants treballant en fàbriques, obres, mines i tasques assistencials, amb els mateixos horaris i condicions de treball que els obrers que hi treballaven normalment. L'estiu de 1953 a Barcelona es realitzà l'experiència a la fàbrica ENMA que construïa motors d'aviació i era situada a Sant Andreu. L'any següent ja hi participaren 150 estudiants de Barcelona, amb estades a les obres de construcció d'un salt d'aigua de la Vall d'Aran, de vivendes protegides a Olot, de la Universitat Laboral de Tarragona i de l'Hospital de Girona. El nombre d'estudiants que participaven en aquests treballs i el nombre i

diversitat de camps de treball anà augmentant ininterrompudament a partir d'aquí, i el SUT fou una autèntica plataforma de conscienciació social i política de les promocions que participaren activament en el moviment universitari de l'època.

Les mateixes eleccions a delegats de curs del SEU estaven cada vegada més poc controlades políticament i hi començaven a aparèixer tímidament alguns estudiants de pensament liberal, en aquest període presentant-se encara espontàniament sense cap mena de coordinació. Fins i tot els mateixos falangistes començaven a inquietar-se per l'existència d'aquest precari canal de comunicació amb la base. Així, per exemple, la revista El Bruch, portantveu de la Jefatura provincial de Barcelona de FET y de las JONS, deia en el curs 1953-54, referint-se al SEU, que les eleccions eren mirades

"con atención desconfiada por parte de algunos camaradas. Y se comprende. Elecciones... sabemos lo que esta palabra ha significado en España y lo que desgraciadamente podría volver a significar."³

A títol d'exemple, podem dir que a la facultat de Lletres varen ser elegits delegats de curs, entre altres, Sergi Beser (en els cursos 53-54 i 54-55), Jordi Argente i Ricard Salvat (55-56), i Miquel Izard, Antoni Jutglar i Sergi Schaf (56-57), tots ells estudiants d'opinions democràtiques. Citem la dada més que res com a símptoma, ja que en aquests anys poques coses més podien fer que preocupar-se pels apunts de classe, la matriculació amb assignatures pendents, certificats i altres qüestions acadèmiques. També influïren de manera molt positiva els viatges a l'estranger que el SEU organitzava des de l'estiu de 1950, decisius per a trencar la closca franquista en què vivien els estudiants i obrir-se a nous horitzons mentals.

Probablement l'última vegada que el SEU va intentar mobilitzar els estudiants amb un motiu clarament polític va ser el 25 de gener de 1954 en una manifestació demanant "Gibraltar español" que va coincidir amb

un viatge de la reina Isabel de Gran Bretanya a la roca. Mentre a Madrid encara s'aconseguí una certa massivitat, i la policia dissolgué enèrgicament la manifestació, donant lloc a protestes, assemblees i noves manifestacions els dies següents, a Barcelona en canvi l'acció es limità al passeig sota la pluja d'uns 150 estudiants que anaren des de la Universitat fins al consolat britànic de la plaça Urquinaona i allí es dissolgueren per sí sols.

El despertar d'una nova generació

En aquest ambient de buit polític i ideològic del règim i de la mateixa Universitat, alguns grups d'estudiants començaren a descobrir i alimentar certes inquietuds que, en un complicat i en general autodidacta procés, els havia de portar a una clara politització cap a posicions d'esquerra.

Hi havia, d'una banda, un petit nucli, amb estudiants com Max Cahner, Jordi Argenté, Jordi Maluquer, Ramon Bastardes, Enric Lluch, etc. que aconseguiren enllaçar amb alguns membres dels grups catalanistes que havien actuat a la Universitat des de la dècada anterior: Josep Benet, Alexandre Cirici, Albert Manent, i mantingueren la continuïtat de la cultura nacional. Entre les seves activitats, cal esmentar les classes de català que continuaven sent impartides clandestinament per Joan Triadú, conferències i seminaris de cultura catalana celebrats al Liceu francès, a la Penya Cultural Barcelonesa i a locals d'Acció Catòlica, amb col·laboració de Carles Riba, J.V. Foix, Marià Manent, i l'assistència a les sessions dels Estudis Universitaris Catalans que mantenien la vitalitat amb homes com Jordi Rubió, Aramonxi Serra, Ferran Soldevila i Millet i Bel. Aquest grup fou significatiu per la seva capacitat de renovar alguns plantejaments i vies de treball dels sectors catalanistes dedicats a activitats culturals, i de fet els seus membres els trobarem, juntament amb d'altres persones, jugant un paper decisiu en les principals iniciatives en aquest terreny dels anys seixanta: Serra d'Or, Edicions 62, etc.

Citem també un grupet d'estudiants de famílies franquistes i d'educació en col·legis religiosos que alguna vegada utilitzà el bíblic nom de El grano de mostaza. En formaven part Alfons C. Comín, Antoni Ribas Piera, Josep A. González Casanova, Josep Ramon Figuerol, Joan García Llovet, Josep Ignasi Urenda i altres. Una doble influència els feu evolucionar ideològicament en un principi. D'una banda, els corrents autocrítics del falangisme, representats especialment per la revista madrilenya Alcalá i per la barcelonina Revista, editada aquesta per Dionisio Ridruejo a partir de 1952, amb diners en part del ministeri d'Educació i en part de l'industrial Albert Puig Palau, dins de la política de liberalització de Ruiz-Jiménez. D'altra banda, el contacte amb el pensament catòlic progressista, difós sobretot per la revista El Ciervo --apareguda el 1951-- i conegut també a través dels contactes amb el seu director Llorenç Gomis i els estudiants Jordi Maluquer i Jaume Lorés que els introduïren a l'obra de Bernanos, Graham Green, Mounier, etc. Membres d'aquest grup col·laboraren activament en el SUT --com hem vist--, i tot i que a principis de 1954 encara assistiren a la manifestació per Gibraltar (amb una pancarta que deia, candorosament, referint-se a la reina Isabel: "Com que de viatge ¿eh?"), aviat establiren relació amb altres grups universitaris i emprengueren noves activitats.

Un altre grup d'aquest tipus l'havia format una colla d'amics de la facultat de Dret --en aquest cas havien estudiat preferentment en instituts i escoles laiques-- amb Octavi Pellissa, Joaquim Jordà, Salvador Giner, Lluís Goytisolo, i aviat altres persones. Connectats amb alguns dels redactors de la revista Laye, especialment Josep Mª Castellet a través del seminari "Juan Boscán" de l'Institut de Cultura Iberoamericana, el grup unia preocupacions existencials i polítiques. Així, les influències eren tant Sartre, Beauvoir, Temps Modernes i Pavese, com escassos textos marxistes (el Manifest Comunista, Del socialisme utòpic al socialisme científic) que podien trobar-se a la Biblioteca de Catalunya o de l'Ateneu. En molts casos, la informació i l'atracció pel mar-

xisme dels estudiants forçosament autodidactes d'aquesta època venia en gran part per textos de crítica i lluita antimarxista. En tot cas, el grup va funcionar d'una manera autònoma fins que, durant el curs 1954-55, decidiren buscar contacte amb el PSUC a través d'un mestre rural que hi havia militat durant la guerra. La imatge combatent dels comunistes en la guerra civil, el paper de la URSS en la guerra antifeixista, i el que podien conèixer dels rudiments del marxisme, els portà cap a una organització de la qual amb prou feines coneixien la línia política i a la qual no tenien un accés fàcil perquè havia quedat trencada la reduïda presència que havia tingut a la Universitat uns anys abans. Així doncs, en 1955 es constituí de nou una cèl.lula comunista universitària amb els quatre estudiants esmentats, als quals vingueren a afegir-se aviat Feliu Formosa, Jordi Solé-Tura, Joaquim Vilar, Marcel Plans i Joaquim Marco, connectats amb el PSUC a través de Miquel Núñez i Manuel Sacristán.

Però hi ha algunes activitats culturals anteriors a la definitiva cristallització d'aquests primers embrions de grups polítics que hem de citar. En el curs 1953-54 apareixen dues revistes literàries fetes per estudiants. Primer, Hidra, a la facultat de Lletres, on es comenten autors europeus de variada significació, com Proust, Greene o Salvatore Quasimodo, aquest darrer amb explícita menció de la seva actitud antimussoliniana. El febrer de 1954, Alba, a la facultat de Dret, era una revista de creació literària que, malgrat que hi col.laboraven alguns dels estudiants en procés de politització que hem citat abans, tenia un tó pessimista, introspectiu i d'evasió que reflectia d'alguna manera la falta de vida col.lectiva a la Universitat.

El curs següent hi ha algunes activitats que posaren en relació els dos grups esmentats anteriorment que d'una manera excessivament simplificada podem qualificar de "cristià" i "marxista". L'octubre de 1954 es feren una sèrie de conferències als locals del Col.legi Major Sant Jordi (del SEU), que obriren els ulls a molta gent. Un dels cicles més

seguits consistia en sengles conferències de Llorenç Gomis sobre la religió, Juan Echevarría (seuïsta que intentava festejar amb estudiants d'esquerres) sobre la política, Francesc Marsal sobre la Universitat i Josep Mª Castellet sobre la cultura, que fou el que causà més sensació. El mes següent, es reuniren durant un final de setmana dos grups d'estudiants per a discutir sobre cristianisme, marxisme i compromís temporal. D'una banda, els ja citats Goytisolo, Giner, Pellissa i Jordà, i d'altra banda, Urenda, Josep Mª Cadena, Figuerol, González Casanova, Comín i Núria Torrents, intercanviaren criteris, entre la desconfiança i el sarcasme, sobre el personalisme, la democràcia-cristiana, el liberalisme, el socialisme i el comunisme, amb el resultat d'augmentar la politització de tots plegats i d'anar acostant-se progressivament a posicions d'esquerres.

La quarta Antologia poètica universitària, a la qual abans hem fet referència, recollí poemes d'estudiants escrits entre 1952 i 1956, amb noms diferents als de les tres primeres i que en la majoria dels casos participarien activament en els moviments polítics de 1956-57. En un català molt escaient, la presentació parlava de "l'alimara simbòlica de la poesia", i afirmava:

"La Quarta Antologia Poètica Universitària és un testimoni afirmatiu per ara i per al futur. I a més, representa essencialment un camí que en conté d'altres que potser no fora escaient de fressar."

Hi col.laboraven, també, com en les altres antologies, amb diversa fortuna, Joan Aleu, Jordi Argenté, Albert Bastardas, Anna Comas, Pere Darder, Alfons Fernández, Feliu Formosa, August Gil Matamala, Salvador Giner, Pere Grau, Josep Junyent, Jaume Lorés, Jordi Maluquer, Josep M^a i Angels Ollé i Romeu, Ramon Roca Junyent, Núria Sales, Lluís Serrahima, Jordi Solé Tura, Josep Solsona, Joan Ullés, Francesc Vallverdú i Joaquim Vilar.

Amb tot això arribem al curs 1955-56, en el qual ja hi ha algunes

espurnes de l'explosió de l'any següent. Per sota de l'aparent immobilitat i despreocupació en que semblaven viure la majoria dels estudiants, i fins i tot més enllà de les activitats dels petits nuclis més inquietes que hem esmentat, en una Universitat que en molts aspectes, inclosos els costums i diversions dels estudiants, conservava reminiscències decimonòniques, el cert era que s'havien anat produïnt significatius canvis de mentalitat, capaços de definir ja clarament una generació diferenciada de la que havia viscut pròpiament la postguerra.

Aquests canvis van ser posats de manifest en una enquesta entre 400 estudiants madrilenys realitzada per l'Instituto de la Opinión Pública sota la direcció del professor José Mª Pinillos que es va acabar per l'octubre de 1955. Tot i que la mostra era referida a Madrid, el sentit dels canvis que s'hi registraven probablement hagués valgut també en gran part per Barcelona, i per això en reproduïm algunes de les dades que es van voler mantenir en secret. El 74% dels estudiants interrogats acusaven el govern franquista de manca de competència i d'ignorància i el 85% hi trobaven immoralitats, el 90% creien que els militars espanyols eren incompetents i ignorants, el 67% consideraven que els professors no s'ocupaven del treball, i el 70% no creien que la política social de l'Església inspirés confiança al poble.

El mateix mes d'octubre s'intentà celebrar a Madrid el Primer Congreso Universitario de Escritores Jóvenes. Inicialment era recolzat per Ruiz Jiménez i el seu equip, i fins i tot el rector de la Universitat madrilenya, Pedro Laín Entralgo, cedí els locals i presidí una sessió formal d'inauguració. El mateix dia morí José Ortega i Gasset, i l'enterrament fou motiu d'una testimonial presència massiva d'estudiants madrilenys, amb lectures de fragments de la seva obra, etc. De seguida fou prohibit el Congreso de Escritores Jóvenes per ordre governativa, al·legant que es tractava d'una "maniobra comunista", i foren interrogats els organitzadors. La policia interrogà també a Barcelona alguns dels que havien de participar-hi, com Josep Mª Castellet, Albert Manent i Llorenç Gomis,

força connectats amb els grups d'estudiants més actius, com hem vist.

Pel desembre, Laín Entralgo escrigué un informe "Sobre la situación espiritual de la juventud universitaria" destinat a "la información privada de algunas personas de notoriedad política o religiosa". Entre les causes de la inquietud universitària --que també en aquest cas són substancialment vàlides, juntament amb d'altres factors, per a Barcelona-- assenyalava:

"1) La psicología del joven universitario y el papel que ella le otorga en la dialéctica de los movimientos sociales. 2) La peculiar conciencia histórica de las promociones universitarias que no vivieron nuestro Alzamiento Nacional. 3) La estrechez del horizonte profesional de nuestros jóvenes. 4) La inexorable necesidad de existir en nuestro mundo histórico; esto es, dentro de la compleja trama de riesgos y seducciones, descarríos y logros, caminos y amenazas en que la cultural actual consiste. 5) La escasa ejemplaridad de muchos sectores de la actual sociedad española. 6) El paternalismo meramente prohibitivo y condenatorio que muchas veces adopta nuestro Estado, en lo tocante a la formación y a la información de los españoles. 7) El constante halago verbal que la juventud española viene recibiendo desde 1939."

Tan greu semblava la situació que fins i tot Franco es va sentir obligat a fer referència en l'habitual discurs de final d'any a les dificultats del règim per atreure's la joventut. "No sería sincero si no diera hoy esta voz de alarma" --va dir.

Febrer de 1956, a Madrid

I no havia de trigar gaire a esclatar greus incidents estudiantils a la Universitat de Madrid que provocarien tot una crisi política. L'1 de febrer de 1956 un grup d'estudiants de diferents ideologies que se solien reunir amb Dionisio Ridruejo i realitzaven activitats culturals,